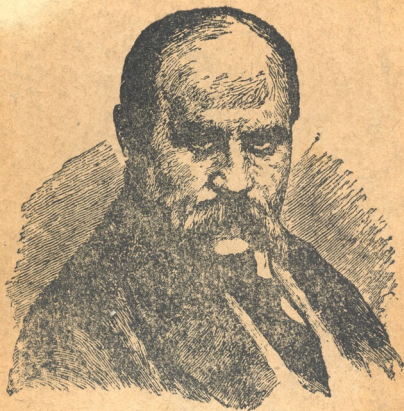

ДВ 748

ՀԱՅԿԵՍՏԱՆԻ
ՅՈՒՆԵՍԿՈՎԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

ԱՋԹԵԻՆՐԱԱԼԱՂՍԵԻ
ԱՓՕԵՄԱՂՍԵԻ

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

АЖӘЕИНРААЛАҚУЕИ
АПОЕМАҚУЕИ

ФВ 748

Аҕснытәи АССР
агазеттә-журналтә тыжырта
Ашәкутыжыртатә сектор
Ақуа — 1964

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Тарас Шевченко навтобиографияфы инижьит абас еиъш ацәәхәәкуа: «Са сыңстазара атоурых сыңсадгьыл атоурых нахутакны икоуп».

Арт ажәәкуа арцабырг'уеит апоет иңстазара зегьы. Уи ихы-иңсы, ибафхатәра, ихудра, имчкуа зегьы неи-зыркукуаны, ишенбакуз иңсадгьыли ижелари ирызкын, иңсадгьыли ижелари ирзынижьит игубылра ду.

Тарас Шевченко динт 1814 шықуса март мза 9 рзы, Киев агуберниа Моринца хәа изышьтаз ақытан, ахуура итаз анхафы итаацәарафы. Уи дшысабиз нани наби цсит, хылаңшфы димазамкуа деибаны даанхеит. Акыраамта апомешьчик Енгельгардт ихуура дтан. Атыхутәаны апомешьчик Петербургка даниас, ачкун афн-тызкуа рышәра ахьташаз тыңк дааирбуеит. Уи агуртқул бзиа шимаз гуартеит асахьаыхцәа дукуа Бриуллови Венецианови, еиңырдыруз апоет В. А. Жуковский. Урт ирулакгы 1838 шықусазы Шевченко дфьрхит, апомешьчик ихуура дтыргент. Уи ашьтахь, дук хара имгакуа, ачкун асахьа тыхракуа Ракадемиа дталонт. Арака, заңхьака ипоет дуны икалашаз, ацара имаз шмачыз гуатаны, ирацәаны даңхьонт, иңонт аурыстәи адунеизегьтәи алитературакуа, атоурых, афизика, азоологна, ахәаанхьцтәи абызшәәкуа. Аамта кьафк налагзаны Шевченко ицара, идырра даара ирызирхант.

Асахьаыхра гугутамыжьзо, Шевченко апоезиа аус адиулонт. Ажәеинраалакуа рыфәра нап шынаиркыз еиңш-цәкьа, уи аукраин шәәхәәцәа ртрадициа шьтих'уеит. Раңхьазатәи нажәеинраалакуа реизга «Кобзар» шаатцыз, аңхьацәа дрылацәент, аха ареакциатә критикцәа рыенкурыцсент, ркритикатә мцабз ижәырцент. Уи ашәку

861353-21
6182-1110333

иашьтагыланы наацэырцит апоемакуа: «Катерина», «Гандамаки», «Апъхыз», «Кавказ».

1847 шыкусазы Шевченко дбаандафьртэнт, Петербург дганы Петропавловск абаа дтаркит. Ахратэра нафагылоз, нафапызеуаз ажэенраалакуа ахьноуаз дахьркьаны уи дахьргент. Анафсан Шевченко афрен асахьатыхреи рзингы аимьрхит.

Аха апоет-ареволуционер ус акала игу каужьуа, ак дузафак'уа дыкамызт. Уи абахта дантакыз акузаант, мамзаргы дахганы дахьыказ акузаант афрен асахьатыхреи игу рыцэкаижьуамызт, дшырфьыц дырфьы. Апоет ажэенраалакуа фны имагу аху навцацаны ицэах'уан. убриалагы урт еикуирхон.

Жэашыкуса ихигент Шевченко дьхцаны дахьыказ. 1858 шыкусазы уи Петербургка аара азин иртеит. Петербург апоет ипъшаант афызцэа фьефкуа — аурыс револуциатэ-демократцэа Чернышевскин Добролюбови. Урт даара акьрза нафсаны ирыпъхьазент аукраин жэлар рпоет иажэенраала мцабзкуа.

Тарас Шевченко ибзианы идыруан ижэлар ахакуитра роуразы аурыс жэлар инарыдгыланы имькуфьар адапъсыхуа шыкамыз. Уи аху ду акуицон аурыс культура; интканы ицон Пушкини, Гоголи, Салтиков-Шьчедрини, Чернышевскин рырфьамтакуа.

Аукраин жэлар рпоет ду дызтагылаз агуакра баапс агуабзиара имнахит, ипъстазара аркьяфент. Тарас Шевченко дыпъсит 1861 шыкуса март мза 10 азы фынфажэен бжьба шыкуса даньртагылаз аамтазы. Апоет ипъсыбаф Украина нааганы Днепр ахькуафьы ашьха харак намардент.

Шевченко ифуан иажэенраала ссир афьы:

Са санпъслакь шэара сьжэжы
Адамра стацаны,
Асазан тбаа агуданы,
Са с-Украинафьы.

Апоет иуаснат-ажэа назент. Уи Украина джуп. Инышэынтра нахагылоу абака убартоуп харантэи, уи убонт

аукраинна дгьыл акаршэрақау урықуланы унеуазар, убоит Днепр агу дбаан аҕаоқуеи ркынтэи.

Октябртэи асоциалисттэ революция дузза иҕнацэ-тэент амилаҕқау рналы злаҕахээз аихатэ дачқау, ирышь-нахит ашьамтлахэ хьантыцьқау. Рхы нақунтхент зегьы. Рхы нақунтхент, аҕацара амфагьы инанылент апоет дызхылцыз ижэлар гуакья.

Асовет мчра амилаҕқау зегьы ишрызныкуаз еиҕш, аукраин жэларгьы ацара-лашарахь агуашэ рзаанартит. Рцеи наша, рпоет ду ирфеиамтақау рхы-ргуакны инанегент.

Тарас Шевченко нахья дырдыруент хтэылаҕы, ахэаа-иныхц. Ажэларқау рдоухатэ культура дахутакны дкалент. Аҕсуа жэларгьы гуадула ирхэонт апоет ихьз. Хатырла ирышьхэонт уи ифымта каиматқау. Апоет ду ирфеиамта-қау аҕсышсэала хаз шэкуны раҕхьаза итыцит 1939 шы-қусазы уи динжьтэи 125 шықуса ахыцра аназгуартоз ашықусан.

Атынчра адунеизегьтэи асовет избны излашьтнахыз ала, атэылақау зегь рфь назгуартоит аукраин жэлар рцеи, апоет ду Тарас Шевченко динжьтэи 150 шықуса ацра ныхээк аҕасабала. Абри аныхэа ду назкны ҕыц еитатхажьуент апоет ирфеиамтақау 1939 шықусазы иты-цыз, антага ҕыцқау рыла ихартэааны.

Хаштра иқум, ахааназ итамшэо иацэоуп апоет-адемократ, жэлар рынасыҕ азықуҕаф бьеф Тарас Григо-ри-иҕа Шевченко.

Анжееинраалакца

АУАСИАТ АЖӘА

Са санҗслакь шәара сыжәжы,
Адамра сҗацаны,
Асазан тбаа агутаны,
Са с-Украинаҗы;
Адә ду җшза тбаакуеи,
Днепри уи аҗақкуеи
Сара избауа, цқьа исахауа
Иара абжкы шгауа.

Украинатә ишаагалакь
Хара амшын иацәахь
Җаҗацәа ршьа... ускан сара
Адәи ашьхеи абра —
Зегь ааныжкыны иара убрахь,
Сцап анцәа ихаҗа нахь
Сматанеирацы... Уаанза сара —
Дсыздырам уи анцәа.

Сара сыжәжы, нас шәа шәнагыл,
Ашьамтлаҳәқуа нкашәыжь,
Нас җаҗацәа ршьала
Ицқьашәтә ахақуитра,
Саргь таацәара ду аҗы,
Хақуит таацәа җыц аҗы,
Сышәхашәмырштын, сышәгуалашәала
Жәа хаа гукаҗагала.

25 декабр 1845

* * *

Сан сара сзы дныхәазомызт,
Дшьамхнышломызт, дхырхуазомызт,
Сара сан, ус баша, амала,
Нак старалтдон уа сара,
Нас ашәа лхәон: «Изхәант хәа,
Гуабзиара ноуаант хәа!»
Анцәа ицьшьоуп, са исызхәант,
Аха уафра сылымтцит.
Еицьын усгы сара сымир,
Ма азағы са сылхуаеыр;
Хакуитдараз ишҗазгуҗьи сара,
Убриаз анцәа ирҗара!

Ирацәамызт, ихучзан зынзак
Сара анцәа сызихәоз, җын-хучзак,
Җын-хучзак җара бнак ағы,
Нас убрака уи аангуа җ-тлашк,
Насгы анасыҗцәгы убри,
С-Аксана: убра лареи сареи —
Җыҗья затәык хнаҗшуа ашьхахьтә,
Днепр тбаа ду ахь, ағыбгара ахь,
Нас амхкуа рахь, ахьҗштәалакуа рахь,
Нас ахәыгура хараккуа рахь,
Хнаҗшы-ааҗшуа, ххуцуа, ус хәауа:
«Ианбакурыҗсеи ас анышә абра,
Иржда убрака урт ауаа?!»
Нас хара хҗыҗья ашәа хәауа:
Лажьейку, ажәйтәтәи убри ашәа,

Убри арицар, агетман изы,
Аполиакцәа амцаҗ ирблыз изы,

Нас уахьтә, ашьхахьтә ҳара ҳалбаарын,
Днепр ахықуан абна тоурағы,
Анцәа идунеи цқба ицәаанза,
Хулҕы-ецәа инацгыланы,
Ашьха ақун амца цәырцаанза,
Нас анаку амхқуа ирхнацаанза.
Ҳара ҳнаҕшы-ааҕшрын, ҳныхәарын,
Нас ҳнеицәажәо ус ҳғынаҳхарын,
Ус уаххьяфара ҳәән хучахьы.

Уара иҳақуиҗу, иазәу ируҗоит
Абаҳчақуа уҗьанаҗ ағы аҳцәа;
Ируҗоит урҗ ахан дуқуа, аҳтынкүа;
Аҳцәа тәуам, рымгуа куазуп, кыр тәзоит,
Уи уҗьанаҗ, иҳақуиҗу, урҗ ақужьцәоит,
Урҗ уи ахуаҕшырҗағь ҳарҗом ҳара —
Убри ағи хуҗы рыҗҗа ақынҗәгы
Сара убра цьанаҗ зынзак қын-хучзак
Азы суҳәон; сара уажәгы суҳәоит,
Ғьсырҗас исоуратә, уа Днепр ахықуағь,
Ма уака зегь иреиҗоу ашьхағь.

* * *

Уицямшьыцын уара абеиа,
Издырам абеиа
Ауара, абзиабарагы,
Зегы уаароуп уи изы.
Уицямшьыцын амч ду змоугы: —
Зегы урыдицалоит.
Уимеилахан ахыз-җша змоугы:
Уи ибзианы идыруеит,
Иара шиакум бзиа ирбауа,
Ахыз-җша ду имоу ауп,
Лаҗырз хьантала ирханы
Гукатцагас икаитцеит.
Аҗарцэа рхы анаанзырклакь,
Уи гуахуоуп, тынчрахойт
Җьанат еиҗш — нас уахь унаҗшыр,
Агурфа тыстысуеит...
Нас уицямшьыцын уара азэгы,
Укуша-мыкуша унаҗшы-ааҗшы:
Икам җьанат адгьыл аҗы,
Убас ажәфан аҗгы.

4 октнабр 1845

* * *

Амра ташэоит, ашьха ашэшъы рхаџоит,
Атыс тынчхоит, адэы тацэуеит пшьаала.
Хаџсы хшьоит хэа ауаа гурџа-ччоит,
Са сыџшуеит уахь сыла таала...
Сазыццак'уеит, сгу уахь еихоит,
Украина абахча еиџуара.
Схуцуеит, сыџуеит, сыџуа счоит,
Сгу иаиуеит џытк аџсшьара.
Еиџуарахоит ашьха, абна, адэы,
Жэџанаџ аиацэ цэыртт аргама.
Ои, аиацэ, аиацэ! Са сгукы,
Украинакынггы уа улашама?
Жэџан иацэараџ урџшаауоушьт нас
Аларгуаџшькыа? Ма урхаштџ?
Урхаштзар ицэааит урт неихас,
Сразкы зеиџшроу хэа егырымбах'уа.

1847

* * *

Ои, сзатәуп, сзатәуп сара,
Адә иқуиааз хурбъыц сеиъшуп.
Анцәа исимтәит гуазҳара,
Миши насыъи са исцәызуп,
Анцәа иситаз аъшзароуп,
Сара иситәит аларгуаъшькүа,
Санызатәу тәыуа-хъроуп,
Мбатә сыхтыргоит ацхкүа,
Иахәшьа дсымам сызбара,
Иашъа усгы дагъсыздыруам,
Атәымуаа рәы сызҳаит сара,
Шъта егъсыгхоит, мыч сымам...
Дабакоу мшәан схатә гукы?!
Шәабакоу шәарт ауаа ҳалалкүа?
Урт уаф дсымам... Са сзатәуп,
Афызцәа рзы сагъгуз'уам!..

Мам 1847

* * *

Арха итбаароугь
Нышәынтра илхәыгуроугь
Сара гула инсыжьюам,
Жәабжьи җхызи схаштуам,
исхаштуам урт.

Иалдзәи уи! Егьалымтцит,
Еибамдырызшәә инеиҗыртцит,
Насгьы, кыр иаҗсазгьы
Са сышықусқуа иҗазгьы
баша инымқасит.

Җа ханхара аҗхыз еиҗшуп,
Са схақунтдоуп, ба беитымуп,
Җа ханхом — җа хуаҗәиуеит,
Җахшық иарзуам инеи-җәиуеит
Ашықус имқасыз.

1948

* * *

Акы еибырхәоит ацлеи п̄шеи,
Абьькуа ахьхьахәә;
Аканц̄ба зсо ихьуп Дунаи
Амацара аффахәә,
Изсоит аканц̄ба зыла итәуп,
Аанкылара зылшода,
Иаанызкылода? Аҗсызкфы дыҗсуп!
Уи дызбода.
Амшын еишьыл аканц̄ба хылт,
Амшын аахумарит...
Ацәқурҗа былгькуа инеиҗагылт,
Буцәҗыкгы нырмыжыт,
Имҗа харам аканц̄ба азы
Амшын еишьыл акынза.
Тәым дгылынза — айба изы,
Нас уантә гурҗа-кынза.
Инеихумаруеит ауаа халалкуа
Цәқурҗа хьшәашәашәә,
Нас уашьтан инеихуаҗшны
Итәыуеит тынхадашәә;
Уашьтанх уцаа — дабакоу айба?
Дсыздырам, даггысымбац...

* * *

Зны ҳаинниар ҳарт қағҳья,
Ишҗабурыз, бцэуарызма?
Ашышыхэа, сахь ба бхы нарха,
Ажэа хаак сабҳэарызма?
Акымзарак. Сдыррагь бтаххарымызт.
Икаларын зны ибоур сгуалашэара,
Иагьыбхэар: пьхызк идырбалеит.
Ускан сгурбьарын, сылашара,
Сразкы шкуакуа, сыцьымшь кьакья.
Ҳаинниар ҳара, исгуалашэарын,
Игурбья-ччаран, цкунра зьабран,
Хара иҳақсыз агуқара.
Са сқьып-шэыпрын, саақьыз-қьызрын,
Иагьсгуалашэарын, игу еижьаган,
Игызмалран пьхызшэа ицаз,
Алабырзқуа — рқашны имқасыз,
Ажэытэра нагаз сыхаара!

848
748
1848

* * *

Украина сынха, са снымха,
Сара сзын зегь акоуп,
Ма асафьы, ма тәым дгыылаф —
Азэы сигуалашәа, сигуаламшәа —
Сара сзын зегь акоуп.

Атәымуаа рфьы хақуитрада
Тынхарыла тәыуарада,
Хақуитда, стәыуа са сыпсуеит,
Зегь са исыма снаскәауеит —
Ха ҳауаа рфьы, аха тәымдгыылафьы
Акгьы нсыжбуам са исызгашәф,
Җ-Украина ахьзырхәагаф.
Аби җеигьы енгуалашәашам,
Аб ихәашам: «Сҗа ушьапкы,
Анцәа уихәа, Украиназ
Уи ддыргуак'уан анкәа зны».

Уи аҗа анцәа дихә димыхәа,
Сара сзын зегь акоуп...
Аха акакузам сара сзыхәа,
Ауаа цәгьаша гызмалрыла
Украина дырцәар гурфала,
Нас ирхәны идырфыхар
Мцабзла нара...
Ох, акакузам уи са сзы!

ЛИЛЕИА

— Избан иансызхауаз сара,
Ауаа са сзырцәымҕыз?
Иансызхаггы избоит сәара,
Сцәа-сжыы изалаҕыреыз?
Избан, сара урт уажәы,
Апалатаә изсыдныхәало,
Хәынтқар ҕҕахәа сҕаракы
Рылаҕш са изсыдхало?
Сцәаршьоит-слакуршьоит дара,
Ирыздырам сахьдыртәаша.
Исахә нас, сашья, уара,
Королевтә амра шаша!
— Исыздырам сахәшья измааноу, —
Акоролевтә амра шашагь
Икаҕшьу, гуилҕшра змоу,
Ихы лышка тҕака днахан
Илаиркуит ашкуакуа хучы,
Алакура ашка, —
Лилеиа лхылҕахыы.
Дахьцәыуеит Лилеиа уа,
Лылаҕырз цәыкубар духа...
Дцәыуеит лара абас хәауа:
— Сашья, уарей сарей бзиа
Хәибабоижьтеи. акырцуеит.
Исызуамхәеит сыгутыха,
Сыуафра шыказ,
Сышгуак'уаз сара...
Са сан... избан уи,
Уи ескынагь дзыгурфоз,
Сара, сара аҕшқа

Дсыхуаҗшыны дызтәыуаз?
Са сиздыруам уи
Сашья цыым, сашья зацә!
Илызтада уи агурфа?
Са схуцын сыхумаруан,
Сгу скажон.
Лара есаaira илыгхон,
Х-пан цәгъашәа дықух'уа,
Шәиҗхьыз уи иқулхәон.
Дыҗсит... Сара апан
Сигеит аазара хәа,
Са сдухент, исызхәит,
Апалат шкуакуа рыҗныцка.
Ситәыз цыышьон иара,
Исыздырамызт сыштәымыз.
Апан дцеит зны хара
Сара сааныжъны.
Дшәиуа, дықух'уа иара иуаа
Иахтынра цышәыртәит...
Иагъсыздырам са сзыхъа
Сшы срымшьит, сыхцә дуқа
Аахтәаны акы инылархәент,
Анаҗсгы еибарчон.
Ауриакуа амцкъакуа,
Дара убартгы сықужьцәон.
Абри еиҗшоуп дуней аҗы,
Сара сзықушәахьоу сашья!
Ашәышықуса зкыу ауаа
Тынчра арымтәит сызҗабра.
Азын аандаҗ са сыҗсит,
Ааҗын сышәтит аҗстаҗ.
Асы сеиҗшыны сышкуакуаны!
Амаху-шьаху сыргурҗеит.
Азын ауаа... Алах, алах!..
Аҗныка снармышьтит.
Ааҗын цышьатәыс сбаны
Сара исыхуаҗшуан.
Сышәтқуа рыла азҗабцәа
Ицаркит рыхцәкуа.

Иагьсыхьзырцеит Лилена —
Ас җыра змоу хәа.
Са салагеит ашәтра,
Абнаҗы аҗхараҗы,
Упалата шкуакуа аҗгы.
Исахә сашья уара
Акоролевтә хышәт:
Сзишарызеи сара анҗәа
Дуненаҗ сышәтышхан?
Са сызшыыз, сан дызшыыз
Ауаа сырччаларц сызизеи?..
Арыцхашьяҗ, анҗәа, лашара!..

Дцәыуагь далагеит Лилена.
Акоролевтә хышәт
Икаҗшыу, гуил җыра змоу,
Ихы лышка цака днахан
Илаиркуит ашкуакуа хучы
Лилена хаа лхы-лҗахьы.

25 июль 1846

ХЫ-МҖАКЫ

Адәышкуаҗьаз икуга инаган,
Итбаатыцәза хы-мҖакы...
Украина ныжьны идәыкулеит,
АхҖык аишыцәа зымҖакы.
Быказ хан хәа, ран илҖыртцит,
ИлҖхәыс дынижьт реиҖабы.
Агуабжьанытә — рахәшьа бзиаху,
Шәизтаауазар урт реитцбы,
Дынижьгушьейт илашара.
АдәеиужьраҖ ан еиталҖаит
Ажа-тлакуа хы-тлакы.
АлҖса кахухуа лырцарцарит
Атацагы дааццакы.
АчамҖакуа хлҖа неиталҖаит,
Рахәшьа бзиаху назҳара.
Ибгызара-калҖшьыхухуаран,
АкулҖш еиталҖаз убра!
Абгызара нак инытцҖааит,
Изт ачамҖакуа зынза.
Ажа тлакуа лҖсит, ихъашьшьит,
АлҖса зымгылт ишшәырза.
Аишыцәа уаҳа шытахька ихнымхәит.
Длафьрзышуа дыкухейт ан.
Лразкы шәиуа, алҖхәыс дцәыуан.
Лысабицәа — еитцәкьуан.
Изыз сашьцәа сылҖшаауейт хәа,
Рашьа бзиаху дцейт зымҖа...
АкулҖш лакузар, дылҖсит рыцҳа,
Илызхымгейт агурҖа.

Аишьцәа уаҫа шыҫахька ихнымхәнт,
Игуей-гуеиуа урт наскьонт.
Ах-мҫакгы итбаатыщәыз,
Хәирак нықуиаан, ихнақонт!..

* * *

Иухъзен мшэан, узреикүатцәзеи,
Етцәкакараза иказ хдәы? —
— Ахақуитразын икартәаз
Сареикүатцәеит ашьаршәы.

Берестечка акуша-мыкуша
Пъышь милиак инреиханы
Арпъарацәа — запорожаа
Еилараа ишьтоуп ишьны.

Нас дырцегьых исыкунапент
Алахәақуа ирацәангы,
Урт аказакцәа рыба тырх'уеит,
Рцәеижьы иамцкласшам акгы.

Са сеитцәкакараза сыкан;
Ожәы шәхақуитра ашьа сыхьшуп...
Сейта-етцәахарц са сыкоуп, —
Шәарт даәа разкык шәзылшуп:

Ахақуитрахь шәзыхынхәышам, —
Уи шәгуаларшәо, шәазгушьуа,
Сыцәабуара шәалагашт шәарт,
Шәхы шәцәымылха — ишәнуа.

* * *

Аңша-цэгъа хага, аңша-цэгъа җагъа,
Уара уеисауеит амшын, —
Еиларгъежьюа ирҗых, ирхага,
Иара уацәажәа, умҗшын.
Уи ацәкурҗа дгарацаны,
Дарцәон сыгулымтәах ихата;
Ааигуоу хароу уи дөежәцаны
Дахъагаз арба слакта.
Уи дзааркурыла дтанархазар,
Амшын иецәа җыххаа ига;
Уи сишьталоит дызбауазар,
Сгуакрагъ астап ацәкурҗа.
Изаасыркурылап сразкыдара,
Сзызланханы убра скалап,
Амшын ацан азенбафара
Сеамаданы убра сеимдап.
Дсыҗшаап иара, сгу идцаны,
Избап игуеисыбжь шго,
Сдөыкутца амшын уи саццаны,
Аңша ахъасуахъ, аңша ахъцо!
Амшын нырцәка уи дагазар,
Уара нудыруеит, цым аңша.
Хъта дак'уазар, мла дак'уазар,
Дубалоит уара сашъа.
Саргъы сцәыуеит — уи дтәыуазар,
Уи дшәахәозар — убас саргъы;
Са сгуҗырта уа дтахазар,
Стахауеит абра саргъы.
Убысцәкъя акузар сыҗсы нкылан,
Иара ишка ига,

Сыпсы шәтыш-тлан иахаргыла
Инышэынтраә, убра.
Иаха исзеиъуп аетым рыцха
Инышэынтра агуаәы,
Уака схырхуо, сгуил-шәтыцны
Сгылазар нара изы.
Ибыбышза ашәт исәло
Дафыөлап иаргыы,
Атәым мра сазмырканзо,
Сазымшьаеуа шьалы.
Сгурөо сизтәап хулҗазыла,
Шьыжымтанлагь дысҗабалап,
Сылаҗырзкуа, амра ангыло
Уафы изгуамто исырбалап,
Апша-цәгьа хага, апша-цәгьа җагьа,
Уара уеисауеит амшын, —
Еиларгьежьюа ирәых, ирхага,
Нара уацәажәа, умҗшын.

* * *

Пъстазара ыкам. Зегь гурфонт!
Афсы рыцха хагьежьюа, итааза,
Афейфш цэгъа ахаштын иненуент,
Алацѳа ааихьнашьырц ихааза,
Аха агуамч ахафѳо илакьтоит:

«Уфыхан уцѳыуала, уара гуак!
Амра згылом. Адунен лашьцеит.
Адгьыл ду аиаша ацѳынтѳеит!»
Агуамч еилымга, ушакудра нак,
Иужьеит афсы: ашѳафшь цѳыртцуент,
Ашѳафшь ицѳыртцуа амш ахылцуент.
Ауаа ргуаашьтыбжь митѳ зырѳеио,
Ахѳынтѳарцѳа рзызо агуткья ианаргоит...
Аиашагы адгьыл зегь иахьзоит.

ААҖЫН ХУЛБЫҖЕХА

Аҗацха анафсан абахчахь илакуны,
Акубыркуа еилагыруа аууы рыхгауент,
Ацәмаа зкыз рыфныка ихынхәуент,
Азҗабцәа рашәабжь гауент нааигуаны,
Рху дырхиан ранацәа рымфа иаҗшуент.

Агуарҗаҗ атацәа натәент акрырфарц,
Хулҗиатцәа цәырцит иххаза.
Рху рылтоит азҗаб аитыбза,
Ан илтахыуп аху шрылташа ллырцарц,
Аха акарматыс-бжыи науам ихааза.

Аҗацха амцан атцла амцаны,
Ишьталцәит ан лхучкуа,
Лара дахьныкуназ дамхацәт уа.
Зегь тынчрахт. Аха игоит атцх иалкурны,
Акарматыси азҗабцәеи рыбжькуа.

14 май 1859

* * *

Ицойт амшқуа, ицойт атққуа,
Ицойт аҗхын; иқыҗықыҗт
Абҗы иҗажьхаз: аблақуа аацәейт,
Ахуцра тынчхейт, агуқуагы ыцәт.

Зегьгы ыцәейт, аха исыздырам,
Сыкоу ма аушәаку снаскьоу,
Ма ус баша скыдыгугуало
Са сагыцәыуам, сагыччом...

Уабакоу, ахутаа? Уабакоу ахутаа?
Башаза са сгу тухт!
Исумырбозар ма бзабаак,
Ацәымбрақуа ма исзырҗых!

Анцәа нумхәан сара сыцәарц,
Сыцәарц ус сымҗыхазо,
Ақыдбажәейҗш сара снажьзарц,
Цьара азәы симыхуазо.

Аҗстазара сыт, исыт гуртәыла,
Ауаа бзна избаларц,
Уи сумтозар... Исыт ацәымбра,
Адуней ду цышәха иагарц.

Ицәыршәагоуп ашьамтлахә уанатцоу,
Ахақунтраз ус уандыс —
Уҗсыр ак нымхо ухьз злархәо
Адунейаҗ ушьтамт ызи,

Ауаа сзымцаарц иҗсы тазу
Акы сахәойт са сахзыз!

Уабакоу, ахутаа? Уабакоу ахутаа?
Башаза са сгу тухт!
Исумырбозар ма бзабаак,
Ацәымбрақуа ма исзырҗых!

* * *

Ихы абеигари, дабацари
Аетым хлаҳэада.
Игуфьыцьра ихамџен,
Изынхазеи аешьрада?
Тэамфак имазам,
Нкыдгугула дифызоуп.
Аџстазаара игу ахыума,
Иусымтак иџылом.
Азэы амхы дтахыуп,
Ацхэақуа еидхэхэало.
Сара сыхута абакоу,
Избом, аеаркьалоит.
Абеиа хатыр иқууп,
Ихырхуан иџылоит.
Сара рышьтахь сенахоуп,
Акуакь ахь сдыргылоит.
Абеиа длашэызаргь
Аџхэызба изфылтуеит.
Сара рыцха сылбома,
Лџышэ сықуцан слыршэуеит.
«Ма грак сымазар,
Егырт реиџш сыџшзамзар?
Ишакум сбызныкуазар,
Ибыхутам ак схэазар?
Бэиа дбала ибтахыу,
Икалоит са саџсамзар,
Амала бысхымччалан,
Сбыхэоит икалозар.
Сцап схы ахынахоу,
Сыдгьыл-џшза ааныжьны.

Иамузар сынцэйтдаһсып,
Абһыц феижь сеиһшы.»
Аказақ дықулт амға,
Бзиала мхэзақауа.
Дгһыл харак ағы инасыһ
Дашьтан дымтэзақауа.
Иһсы илышәшәан дынкаһахт
Изһһшуеит «аһсымра».
Дыһсгушьоит тәымцъара,
Икузыршода аһсыма?

2 ноябр 1838

* * *

Изыжәуам ауараш, ацха,
Изыжәуам азы.
Хырзаман ихъзеит амқан
Ачумакцәа азәы.
Ихъит ихы, ихъит имгуа,
Ицәгъахеит ихъаа.
Иуардын дахынақухаз уаха
Дызгылом деиха.
Одессантә арахъ ибжъаргалт
Аршра бааҕс чума,
Иҗызцәагъы уи дкарыжкыт
Ианихъза уама.
Иуардын аҕхъа итцәхәоу ацәкуа
Гылоуп еиқушышыы.
Акаршәра-лаҳәақуа ихкыруа
Иқудыргоит рыбжыы.
— О, шәара алаҳәақуа шәмааин,
Шәикъымсын аҕсы.
Мамзар шәаргы са сыварае
Иаашәхыцуент шәыҕсы...
Шәымтәыжәфа еиқуатцәақуа еитцых'уа
Шәҕры нақ хара,
Шәҕры, шәназа саб иҗынза,
Сзымназеит сара.
Иржәаант сыҕсатазы инхтәала,
Иаҕхъаант аҕсалтыр...
Нас сыхаарагъ иламхә шәлабжъа,
Сшылхариттәу лшәырдыр.

* * *

Зных ихъатцуеит абырг иажэра,
Ихынхэны изааиуеит иѳара.
Данарѳысыз иххэоз ашэа
Ѵаѳхъа игуаѳхоит ахэара.
Агуѳра лаша инатоит ажэѳа,
Имч танатоит ѳуѳуашэа.
Игу иабоит дазнан ажэѳан
Уи дыѳсаатэны дѳыруашэа.
Измааноузен атахмада
Дзыкоу ас дгурѳьатѳэа?
Уи ахатца икымзаргь иѳсада,
Дразуп, ицкъоуп игуатѳэа.
Игурѳьара намам хэаак,
Уи дышэтып егъарааны.
Иѳьинара иалам хъаак,
Атахмада — агубылѳы.
Абас ами, сара схуцуеит,
Амра агуаѳа инѳаччар:
Ахаскъын гылоит, ашэѳ цэыртцуеит,
Икалоума урт мыччар!..

АЧЕРНИЦЦӘА РГИМН

Адыд-мацәыс, уас ахан иаҳхагылоу,
Анцәа ихан, хцәытцазшьуа, хазмыргыло.
Анцәа, уахцәымбыуп, иҳазкылугаз закуи,
Аха хәекажьны хәузшәәхәах'уеит:
Аллилуи!..

Уара уакумзар имназози хәгутыха,
Хуци дуи еибаазарын еизфыхаа.
Ххытцәкья хзышьтымх'уа зынза хлауркуит,
Бзиабарала иаҳхәалар хтахын:
Аллилуи!..

Хәикужья хәкаужьит, иҳаутеит цәгьяфьсышьа,
Ауаа цәибархәуеит, иубахьоу ас фьсышьа.
Харгыы уаҳкәтәеит иудыруаз уара уи,
Уафьхья хнагылан иаҳхәеит:
Аллилуи!..

Ачерниццәа реифьш хәркүдны унаҳхысит,
Авуцәхәы хәкууртәеит хәтәи-пьхәыси.
Арахь хумтцахырхуо хамкуашар умуит,
Хәбжькуа хәацал иаҳхәоит:
Аллилуи!..

20 июн 1860

* * *

Ирзызуазен сыцьымшь жәпа-еиқуарақуа,
Сыбла гуврақуа,
Иазызуазен аҗхәызба лқуҗшра,
Зынза икәәзар сгуҗрақуа.
Сәара шықусқуа баша ицозар,
Гурҗарада егьрыламқуа,
Аҗша иарҗар сыбла җыцьқуа,
Аҗшра ирымаз рымамқуа.
Са сгу таҗеит атра нахьтаршәу,
Иҗатҗатуа, имчыдаха,
Зытра иҗахаз аҗыс еиҗшуп,
Еиҗшуп агу чыдаха...
Иазызуазен са сыҗшзазар,
Насыҗ бзиа сзаламзар,
Ирылшозен сыцьымшь дуқуа
Сиаҗымра налаззар?
Исгуцхугьы — тәымуаақуоушәа,
Узцом уажәа рымадан,
Азәгы дашьтам са сзыхьцәыуо,
Ус еиҗш сара исымада?
Изалхәода аҗхәызба рыцҗа,
Уи лгу иҗалкыз лымаза,
Ахәыхә деиҗшуп изызфымтуа,
Уаха хәашьа лымазам.
Азәгы иҗахым сгуакра идырырц,
Азәгы иус уи алазам,
Дзалацәажәои зхазы инықуо,
Иара икшыҗ уа иналатқан.
Усс иркыума, дцәыуаант анба,
Лразкы мцура далазан.

Нас, шәеицәыуа агуи аблен,
Шәыбжы тыган шәцәыуала,
Алша иашәта сылабырзкуа, —
Сара схуцра зцу ала, —
Ишьтҗаа идәықулааит амшын нырцәка,
Амшын иацәа ихыкьасо,
Игу италааит са сгу җызкааз,
Игу назымккуа, итыкьасо.

МАРИАНА ХУҢ ЛАХЬ

Ибызха схәыхә җшқа.
Бызды алазырз аҗахәхәанза,
Агуил еиҗш бышәтышха,
Бгу ркуахаанза,
Атәымуаа цәыртаанза
Иҗынчроу акаршәраҗ...
Ирбар уи агуил җшза,
Иҗдыршәап иканзашәа.
Ааҗын нагулакыу
Бышықус кумшәышәкуа,
Арҗарацәа зыршанхо
Быблақуа, бқьышәкуа,
Бзара еихытар,
Быхцәкуа иблахкыгоу,
Җысшәа бгу иҗакь-җакьо, —
Мап, акгы ибыхуом.
Убартқуа ирзынкылом
Ауаа гьангыашқуа,
Икарцап быҗстазара
Акгы наҗсазамкуа.
Җьаханым аилашыра
Бҗарыжып бнаган.
Иббашам бара ускан
Иссиру ашьха, ага.
Иалабхузен, бзышәтреи,
Ааҗынтәи ашәтыц.
Быҗшәар еиҗуп,
Бгу амагушьхуа надыргаанза.

20 декабр 1845

* * *

Амагу сышьам, исышьазар —
Арыцха изтои акумзар,
Саргы скушалон.

Амузика насны ихумаруент,
Нахьсахауа сгу амца ацралонт,
Са сзы илашалом!

Адәы сықуз, сшьапы хтызар,
Еа лахьынцак цъара избозар,
Сара слахьынца!

Уеумырцәгъан сара сзыхәа,
Сылахь ак аным арыцха,
Ус сишеит анцәа!

Атыңхацәа амагу каңшь рышьоуп,
Рыкуашашья уи хазыноуп,
Ас икоу сазәуп.

Смалдоуп, насгы бзиабашья
Сымам, баша сыбла тшаша,
Атәра сыхунатәып!

АҢХЫЗ

Амал уаф ичатра хылх'уан,
Дааҕсеит, налшом лыҕсы лшбарц.
Анымфакуа рышка днеиуан,
Лхуч — Уаниа длырцысларц.
Анымфакуа ырываффуа,
Игон аҗшқа игуҕабжыы.
Даагарылхит дыргубзыҕ'уа,
Акриҕалтц, сикутәеит ибжыы.
Лыбла нтаант, җхыз лбеит
Лычкун хаара дшихатәаз,
Лҗа дыҕшзаза дшеи-шеиуа,
Амал иман, длеи-ҕеиуа,
Шьта дхучым, зхы нақунту
Аҗхәыс димоуп, уи леиҗш нәргыы
Дтәым, уи имоуп ахақунтра,
Итагылоуп рымхеиужьра.
Рхучкуа инаргеит урт рхуы!
Рыцқа усқан уи даргурҕбан,
Дәыхеит лхаҕы ачча ахалан.
Аха наага! Ико уи лзыхәа,
Дынгаралцдан ахучы ашышьыхәа,
Дырбазар хәа дшәаҕырхаҕуа
Лус ахь днеиуан уи дхьяҕш-куаҕшуа.

13 июль 1858

* * *

Са сзыхшаз сан дбеиан даара,
Слаазауан ахан хытцэцараф
Сқьынцыцны сара.

Счоухаха, сейқубырфынха,
Тэымуафыкгы ибла схьымсуа
Сафын азқара.

Стэит, сытқуашхеит, сгушпы тыган,
Сыпшзахеит цэгьа сыблахкыган
Са сынцэахшахан.

Сантыпдхаха, схамыждара
Барк илатэеит сыпсафткаара,
Аха илмугушьеит сан.

Смалгы-сшьалгы шыта изпсоузен,
Схала сгуакра зласхызгозен,
Сыцэа кьалт зынза.

Апцэазара са схы амшьшьит,
Адэыкрын еипш сыхуда хьашьшьит,
Сканзаеит, сканза.

Са сдунен уажэшьта илашашам,
Шыта азэгьы илапш сышка ихашам,
Сзыхбыркьазеи сан.

Иахьа сара сгуакра исхызго,
Сыпс ахьынзато извызбо
Бара бами сан.

* * *

Ишьқырны азиас амшын назнеуеит,
Аха нацрыцны ицазом;
Дхыс-хысуа аказақ днеуеит,
Иґацаху иґыхьашәо убазом.
Уи дықун адунеи,
Амшын иатәеиґш дыцәкурґо,
Уи еимидоит адунеи,
Игуи ихшыґи еикурґо.

Дабацеи, мишәан, дзызцаада?
Знапы нанитцада иара,
Иани иаби атынхада,
Ихаара игуаґхара?
Атәым дгылаґ уи иґыло,
Рыцынхара ус марнам!
Игу аатыґьбааны уи дзацәажәо,
Дзыццәыуа уаґ дибом.
Инеиужьны ахухуа-хухуахәа уи дгунқьуан,
Амшын иатәеиґш дышьтытуан, дыцәкурґон.
Уака иразкы иґылоз цышьа дыґшуан,
Аха агурґа иқуцәашаны деимнадон.
Апкақуа еицырхашышьы имґасны ицоит,
Атәым дгыл ахь рымґа хоуп.
Аказақ инеиматәаны ицәыуабжь гоит,
Избанзар имґақуа марчла ихґоуп.

* * *

Ицъасшьоит. Аха сабацари?
Икастдари, сымч харыма,
Сразки ауаан срыкушәирыма?
Мап, уи хуартам. Сышъанхари,
Атәым тәылаф сахъызатәу?
Стакны сымч ахъышьәеу?
Ашьамтлаҳәкуа ма исзыхтәозар,
Ихсыркуәлап урт хапъыцла.
Аха, мап! Уи зчапъаз башам,
Реиха идыртәаз узацәцашам,
Иузхыркуәуам, ус науам,
Амба, абаандаф хтәы иак'уам,
Урал нырцәтәи акаршәрафы!

1847

* * *

О, ишпастахыу срыкупшырц
Адәкуа, акаршәра шәтышқуа.
Уака анцәа ду дысхылапшырц
Сара сажәымтыҗеҗа.

Украинака сымцози
Сара саб иҗи-ашка.
Сзааз ргу касымцози
Санынтало аҗи-ашта.

Сыпсы сшыон мацк иадамхаргы,
Уа сара исызгьаман.
Анцәа сихәон... Иагьа схәаргы
Уи калашья хәа амам.

Апстазара хакуитрада
Башоуп, баша ишпазуеи.
Аҗызцәа, ишышәхәара губрада,
Хакуитрада ишпазуеи?!

* * *

Ацәкурҗакуа ацә иалоуп,
Ажәфан алакта хуашьуп.
Ишамоу җашьом уи агуала,
Цәҗьаза алахь еикушышьуп.

Азы ахьыкуан җшьаала-җшьаала,
Инхызазалоит апкыз.
Санбанзатәу ас гурҗала,
Сыҗьсы ыҗачны скиркы.

Санбанзакоу ас стакыушәа,
Схьаа анбеикутәо? Иааг атак!
Акаршәраҗы ахуда хеушәа
Аҗаскьын җеижьра збоит еиҗа.

Схы сыкухан баша сныкубит,
Арахь исымоуп неилкааны:
Икам ика, анаша ыкам,
Анаша сзыҗьшаауам җьаргы.

* * *

Анцәа иситаз аразкы афыза,
Икублазаант сара сфыза,
Аламуаа срылоуп ус тынхада,
Саамта мфасуент гуфыртада.

Истахыуп акаршәра сықуларцы,
Апҕта еиқуара хысцарцы,
Аха ибакоу, сымч-сылшара,
Уа итацалоуп аихатә гуара.

Առօստակյա

Урт азэы иуимтеит, хэарыла иумгеит,
Уи сара истэуп хэа, азэггы игом,
Шьамтлахэлаггы абахтахь азэггы унгом,
Хара хэы ишыкоу ус акум.
Избан акузар ихамоуп хара атцара,
Анцэа иажэа хәпхьонит хара,
Хара аңацхакнытэ абахтакынза,
Инхаракны ахэынтқар тэартакнынза,
Ахыы харгоуп, хара хәцәхэуп,
Уаан хә хәхь атцаразы хара нухартап,
Ача зыпсоу, аңыка зыпсоу,
Хара инашаны хқбырсианцэоуп,
Ауахуамақуа, ашколқуа хамоуп,
Насгы амазара рацэа хамоуп,
Анцэа ихатагы хә хэы дыкоуп.
Хала тнах'уеит шэара шәңацха убра,
Изшэыргылазеи убри шэара?
Хара ишәахамтеитеи шэара.
Уаха иарбану абра,
Шэара шэымгьал нак ишэымтаҳмыжьюеи
Алақуа реиңш! Амра ишәықуңхо азы
Изшәуалми ашәахтэ шәшэаразы!
Абри ак ауп. Хара хмуртатқуам,
Хқбырсиан табыргқуоуп хара,
Хара ахучазгы хтэуп, аха
Шэара шәгылар цқба хаангуа,
Ишәхарцарын кыр аус бзнақуа,
Адгьыл азын акузар хара
Сибра мацарагы закароузеи!
Абахтақуа! Ажәларқуа! Излауңхьазозеи!
Амалдауанқуа инадыркны,
Афинқуа нарыдкыланы,
Бышәа хкыла зеггы,
Икоуп иңха-итәны,
Хара хэы абиблиа цқба дахзапхьонит
Абер цқба, уи иахиртдоит,
Хэынтқарк цьара ахәақуа шихьчуаз,
Иуак иңхәыс дышлышьцылаз,
Иуа ихата убрака дшишьыз,

Нас ажәфанахь дѣырны дышцаз.
Абар ишәымбон хара хәы иҥакуоу,
Ажәфан аҕы иахзыкутәакуоу
Алашьцара шәытдоуп, шәара егышәыздырам,
Цьар цқьала шәара шәырлашам.
Хара иахәышәтцаа!.. Уҕыч, укуч,
Утрыс нас ушинашоу цьанат,
Утахызар ужәланытә зегь га!
Хароу! Хара иарбан иахзымдыруа!
Аетәакуа хәҕхьазонт, ача лахтдоит,
Афранцузкуа рзы хәцәхауент,
Иахтиуент, ма мацала иахцәыргонт
Ауаа... Араҕкуа ракум... Иҥаиҕшу хара,
Убас инаткуоу... Аха абашакуа,
Хара хәиспанцәам! Уи иахкуихаит анцәа,
Аҕычрахкуа еитнарсуа, акы аахуа,
Урт ауриакуа реиҕш, хара зегь закуанла!..
Апостол изакуан ала
Бзиа дьжәбоит шәашья!
Шәара аежьяцәа аҕаргубзыҕцәа!
Иишәикуаз шәара анцәа!
Шәашья иакум бзиа ижәбауа,
Уи ицәоуп шәзышьтоу шәара!
Ихьшәх'уент уи шәара закуанла
Рыҕхәцәа рзы хам ҕсас,
Рнашҕацәа рзыс,
Рыхәсакуа рзы шьататә ҕсас,
Насгы дара рхазыс
Ирзымдыруа ихучкуагы,
Иара убас иҕхәысгы!

Ззы укыдырцада уара
Христос анцәа иҕа?
Хара ауаа қьиакуа хзы акуу,
Ма ажәа тәбырг азы акуу?
Ма ччархус укахтарц азы акуу!
Уи убас егыакухонт.

Ауахуамакуа, аныхакуа,
Асакумал' лҕа, ашьандалкуа,

Нас уара уныха аҗхья
Ааҗсарада анхырхуара
Аҗычраз, айбашьраз, ашьазы, —
Рашья ишьа акаҗаразы,
Иухәонт, нас урт дара
Иузнаргоит мҗас уара
Аблаҗынтә аҗычрах, амазарах.

Җлашеит! Иахҗахыуп җара
Егьыртгы җарлашарҗы,
Амра җабырг дҗарбарҗы...
Зегь шәҗарбап! Амала иҗашәт шәхы,
Җҗаса шәеыкашәт җнапаҗы:
Абахҗакуа ыргылашья,
Ашьамтлаҗәкуа ыгчаҗашья,
Нас урт шрышьартҗуа,
Акамҗкуа шырҗо еиқухәаланы
мыкумындараны, —
Зегь хкыла ишәҗартҗап! Аха
Ак заҗәык — иҗашәт шәышьха еҗәәкуа,
Убырт ишәзынхаз... Егьырт зегьы
Җара иаагахьент — шәыдәкуагы.
Иара убас шәымшыңкуагы.

18 ноябр 1845

КАТЕРИНА

I.

Шәыбзибафыз цымшь еиқуараа!
Аха солдағым бзиа ижәбаша:
Асолдатқуа — урт атәым уаа,
Шәарт шәақудыршәоит ацәгъаша.
Дыхумаруа ихы шәыдитоит,
Дшыхумаруа шәкаижьуеит,
Нас Москвака ифьнеихоит,
Азбаб хуч дыбжьысуеит.
Лымацара лзы, ишфалугушьо,
Аха лан ишфалури.
Лыпъха лзы уи дышгурфо,
Дтахагушьоит, дышфьейқухари.
Лгу канзоит ишгурфьо,
Изыхкъаз адыруеит.
Дазцаауам тәым гу илбо,
Азбаб дқуфьсычхауеит.
Шәыбзибафыз цымшь еиқуараа,
Аха солдағым бзиа ижәбаша:
Асолдатқуа — урт атәым уаа,
Ишәахумаруеит шәарт баша.

Ангы абгы рхәатәала
Катерина дныкуашам,
— Солдатк диеилахт гукала,
Данылымбо лзычхашам.
Бзиа дылбеит ақуи —
Абахчახь дцалон,
Лразки ларей Катерина

Зегь уака ибжьылхит.
Крыфарахь лан длыфхьонг —
Азџаб уи лаџауам:
Атцхгы уака илхылгонт,
Асолдат дзиџыртцаум.
џаха-хаха лџыза џшьала,
Иларгуаџшьџуа лыргубзыџит.
Аџыта зегь минуткала
Лызбаху бааџс нахыџит.
Ирџаант — лџаент аџаџаша.
Ирџахыу, изыргуак'уа.
Бзиа дылбоит лыла тшаша,
Илбом агурџа илхтасуа.

Ажџа бааџсџуа нгуарлент,
Адаулџуа инарысит,
Арџыс нак хара дындџаџулеит,
Азџаб ак налхадыршџент.
Имаџхент шьта лгурџара,
Лыхџаџгы нахуаџшуада,
Дыгухьяалгонт лџыза хаара,
Лыбзиабара нахысуада.
Диргуџт џымшь еиџуара
Еџсмыхьыр схынџаџеит хџа.
Насгы Катерина џшзара
џхџысс дызгонт хџа.
Уажџазыџаан изыргуак'уа
Рџаалаант аџаџа-хуџџуа.
Дгурџом Катерина дгуамџуа,
Илрыџџоит лылаџырзџуа. —
Луалиџаџ ла дрыџымџуа,
Азџабџа еихумаруеит,
Илхылгонт гурџа леамыршьџуа,
Аха тџхыџьон дындџаџлџеит,
Дрымбарџ ла дыџџымџыу,
Аведра лыма азазыџаан;
Аџеиџь ааигуа диеины
Аџла амџан ахьџынчу,

Даагылоит ашышыхәә,
Грициз лашәа роуны,
Уи лашәа иназызырҗны,
Атлагы гуцәуеит.
Аҗны данаанлакь — леыртынчы
Дахырымбаз деигурҗоит.
Дгурҗом Катерина,
Дгурҗом лымацара.
Лкас җыц лхы инықуршә
Дизыҗшуеит лыҗза хаара.
Катерина дыҗшгушьоит...
Ашықусқуа мҗасуеит. —
Лгу-лтҗәы ак нытцалан,
Цәҗаза даргуак'уеит,
Хшара длоуит Катерина,
Лыҗсы аарла илалга-җалгоит.
Абар дгылан ауаҗбакаҗ,
Гара рҗысуа днадтәалоит.
Ахәсақуа ан илыдтәалоит
Ухәан-схәанқуа лахәауа:
Асолдатцәа быҗны хтаркит,
Бызбаб лҗы урт ыцәоит хәа —
Бара бызбаб цымшь еиқуара
Доутәахыу дзатҗыхынҗы,
Уназоуп уаҗбак ааиғуара
Асолдат-җа дзырҗысуа.
Абас ахымҗаҗгашья
Бара бақузар изҗылтааз... —
Шәакаант, паткалеицәа хырхугацас
Абас цәҗа шәызнеины,
Абри ан шәа шәырчҗагас
Аҗа дзыхшаз леиҗшны.

Катерина сҗыза хаара!
Бгурҗағушьеит бгу бҗыхо.
Ба бышҗанхари ас җсабара
Аиба хуц дбыҗрыхо?
Аҗсабараҗ ба гурхаа

Ибацәажәода насыңда?
Бани баби — урт атәымуаа,
Ибзыхалалу дызустхыда!

Абар Катерина дыбзиахеит,
Ахышә хучы днагуоит,
Амфәхь дыңшуа кыраамта.
Агара лыртыгусьоит.
Дыңшуеит, аха уи дабалбо!
Нас закузен дкамлазоума?
Дтәыуашт лбахчаф лхы абалго —
Азәы дибар калома.
Амра ташәеит — Катерина
Абахчафы дныкуоит.
Лхучы дылкыун дыргьало,
Лаңшыла зегь еимылдоит.
«Сара абрака сизыңшлагусьон,
Хара абрака ханхутхутуан.
Абра... абра... Сыцкун, сыцкун!»
Лажәакуагы аалымтәеит.

Абахчаф аца иатәала рехырфонт,
Ихынаауеит хлантыка.
Җаса еиңш уажәгь дынтыцлоит
Катерина адәныка.
Дынтыцт, аха дахьныкулаз
Акгы лзымхәеит ееины,
Асолдат чкун данизңгылаз
Ашәа шылхәоз еиңшыны.
Ашәа лхәома, цымшь еикуара,
Ллахьынца лтигусьоит. —
Агулацәагы акумтзакуа
Ухәан-схәан аңырдоит,
Ажәа гмыгкуа паткалеиуа!
Иралхәарызеи, урт насыңда?
Ла лыхаара цымшь еикуара
Уи дыказар рыгухъаа зкыда,
Идыррын иреихәара.
Аха дабакоу, лара дзыкушәаз

Егъиздырам дахьыкоу,
Лаҗацәа ччархус дышрымоу,
Дыштәыуо лгу кыдшәо.
Издыруада лсолдат дшьызар
Дунаи тынч ааигуара,
Издыруада Москва дцазар.
Икызар еазә лыхаара?
Мап, дышьзам лыхаара,
Иҗсы тоуп дагъызфыдоуп...
Дабенҗшаауеи лагуҗшзара,
Җыымшь еиқуара? — дысирзоуп.
Москва ухәа нас җсабараҗ
Амшын иацәа нырцәгы
Дыкам, дкалом аҗшзараз
Катерина илеиҗу азәкгы, —
Агурҗа лоут умхәозар!
Аларгуаҗшьқуа, нас аҗымшьқуа,
Лан илылшеит урт рытара.
Аха насыҗ ухәа амшқуа,
Ангы лзықумхт аҗсабара.
Ашәт адә иқуиааз уеиҗшхоит,
Лахьынцада хаҗ хышаара:
Амра иарҗонт, аҗша иархуонт,
Избо иҗырх'уеит амацара.
Инкабтәало лаҗырзашала
Бәы зәзәа нас, хаҗы шкуакуа,
Абар ихынхәит даәа мҗала
Асолдатцәа мааҗсазакуа.

II.

Астол днадтәалт аб гурҗала
Ихы инапы наҗыргуа.
Дунеи дықуҗшуам бла еитцыхрала,
Илахь еиқууи азә димбах'уа.
Ан атакуажә куардә ахьгылаз
Уака днықутәеит егыбжъамкуа.
Лылаҗырзқуа илызнымкылаз.

Иналҗыжит наанымҗасзакуа,
Аарла лыбжы лызтымкаауа
Илалхәент лызбаб ажәәкуакгы:
«Иабакоу бчара, сара с-Катиа?
Дабакоу ба быхаа бзиа?
Иабакоу бөызцәа сылашара,
Нас ббоиар, ба бқябъариа?
Убра Москва сара соуҗшәыл,
Дыҗшаа быхаара!
Цъара ажәакгы бан лзыхәа
Азә набымхәан, сылашара.
Ох, аминут бааҗс азыхәа
Сара рыцха бысхылцит!
Ас здырыр знык ашышьыхәа,
Сара бзаасыркурулан.
Ус еиҗын ҳа ҳазбабцәа,
Асолдат ирфар ацкыс...
Сыҗха, са сыҗха лашара,
Ашәт лых хуц са сышәтыц.
Маахыршәа, ма цыс хучушәа,
Крыбҗасцон ибызхазыҗьо,
Агурҗазы сара с-Катиа!
Исҗеиҗшыбтәзен сгуәтеиуа?..
Бынасыҗ бара иҗшаагушьа,
Банхуа лҗы, Москвака.
Бысзызырҗуамызт сара усгы —
Былзызырҗ уи атакуажә.
Дыҗшаа бара уи, Катиа,
Убри лыкны быказ.
Ға ҳахь быхнымхәын уаҒа,
Атәым рҗы насыҗ бымаз.
Тәым дгьыл ахьтә, сылашара,
Шьта быхнымхәгушьан!..
Бара быда, сымацара
Анышә сазто дсыздырам.
Сыҗха беиҗшны исымада,
Са стәыуа дамра стазцо?
Снышәынтраҗгы ентазхауада

Атцла п̄шза инхыуо?
Сара с-Катна, сара с-Катна,
Ои, сып̄ха сыхшара,
Бысф̄ырц сымхәеи!..»
Аарла, аарла
Дналькуныхәеит лылашара:
«Анцәа бихьчаант!»! — дынхьашышыын
Абура днькүхәит убри ала.
Абырг җитит: — «закузеи рыцха,
Бызьп̄шу? Бца бымфала»,
Гу-п̄жәала Катерина
Даапәуеит дкыиз-кызуа —
Инаишьталхәеит насгы ашышыхәа,
«Сатоумцан саб сызкугуф'уа,
Са исыхкыз азыхәа!
Уара сатоумцан сызкухшаша,
Сыхшыыцба п̄шза сыхаара».
«Хара амоуаант ибф̄ырхагахаша,
Жәфанахьала са сгуазхара,
Насгы ауаа кьварыла;
Анцәа бихәо бцала ашышыхәа —
Сгу ннакылоит уи тынчла».

Җымт дфагылеит дагынхырхуеит,
Дынтыцит аарла-п̄шьала;
Абас аб, ан атакуажә,
Еибәхеит минутк ала.
Бахча цара уи дынцалан,
Анцәагы днаихәеит,
Атцла амцан нышә нышьтылхын
Лцбар инадылхәалеит;
Иагьылхәеит: «шьта схынхәышам!
Харазак сынкыдхалашт:
Тәым дгылафәы — уафәы сибашам —
Тәым уаа анышә снарташт;
Абри анышәнап искиугьы
Са сгу иныкуп̄сашт.
Са исыгутыхоугьы исразкыугьы,

Атәым уаа иранахәашт...
Ибымхәан бара сылашара
Бахьырижлакгы.
Агунаказы аҗсабара
Ауаа маҗларцны.
Бара ибхәашам-аа изхәаша,
Брыҗхьязашт тынхас хәа!
Аллах, аллах гурҗа цәгьашәа!
Сабацари хьтәахрахәа?
Сычкун хучы, сөыстәахышт,
Аз-атан җызада,
Са сыгунахақауа схысхышт,
Уахьдәықуу тынхада
Аб думамкуа»!..

Ақыта далалент:
Катерина дцәыуа
Лхы-лҗы тахәхәоуп, лхуч рыҗа
Дылгудкылоуп дкып-шәыпуа,
Адәы днықулент — лгу тзызаа,
Днаҗшы-ааҗшын даатгылеит.
Лхы аалырцысит, нас гуҗшаа.
Лылаҗырз налҗықулент.
Амҗақауа ахьяанҗылоз
Адәы даақухеит дадырсызшәа.

Лылаҗырзкуа иналҗықулоз,
Икаҗсон зазан нахәозшәа,
Лылаҗырзкуа ирхаа ркуандуа,
Амра лыла ихыччалонт:
Ашьшьыхәа лычкун дыргубзыҗ'уа,
Нас дцәыуа дылгудылхалонт,
Ахучы — маалық хучыҗшқа,
Акымзарак издырам —
Инапала иан хуашабга
Лмаҗра дацрыхоит.

Амра абнарахь инавалт,
Ашәаҗшь жәфан иазҗеиуент.

Лылабырз рыцкыа лымса дныкулт...
Дгуагуо аарла днеиуент.
Ақыта уаа иныкуоз,
Иаумачхыз, еимарк'уан!
Лани лаби урт ирхәоз
Нак ирафсуан...

Аа абасоуп дунен шыкоу,
Ауаа ргуакыа бзиа ишырбуа!
Азә дышфархәо, азә дышпырко,
Азә ихала ихы шыпхастентәуа!
Иззы? Аллаҳ идыруент!
Итбаауп, идууп адуней,
Икам ухахыугара,
Дунеиафы умацара!
Азәы уизыпышыр уи атбаара
Инадоит насып җшзара,
Даеазәых ус дыннажъуент,
Цъара нышәк днартоит.
Иабакоу нас ауаа халалкуа,
Урт ха иаабаз бзиа
Хаицынхарцаз хәа хзыкугубыз?
Иабакахуу урт ниаст!

Дуней афы аразкы хәа
Акы ыкоуп — избахьада?
Дуней афы хакуитрахәа
Акы ыкоуп — измада?
Дуней афы ауаа ыкууп, —
Ахыы иалоуп ицырцыруент,
Игурбьошәа урт ыкоуп,
Аразкыхәа егырыздырам,
Иразкыдоуп, хакуитра рымам!
Ирцәымбыуп ихымзбыршьоит,
Урт рышәцатә атара.
Атәыуара — җхаршьоит.
Ахыы жәгар шәа инышьтых,
Шәынхарын шәбеианы.

Иезынхарын са сылабырз,
Исхәарын сгурда цәырганы:
Изаасырқурылап сразкыдара,
Сылабырз цакрыла.
Искуахап ҳақуитдара,
Егызшьам шыапхтыла!
Асазанра, ахақуитра,
Сгу ишахәо еиңш ианызга,
Нас са слыхәыхыуп,
Нас са сагыбеоуп!

III

Аты қырқыруеит, ицәоуп абна;
Анатәақуа куеи-цеиуеит;
Асазанраә амға ганаә
Ацыңқуа еибарықуеит...
Ауаа ҳалалқуа ыцәеит;
Ак иарааңсам икада?
Азәы насың, азәы гурғацәгьа —
Атх хуц назхамхулада.
Ан леиңш зегь амтәыжәға
Нархнафсит лашьцарала.
Нас Катрусиа дабанаалеи?
Атцламтақуу, ағнағақуу?
Ма адәакны, атәақуа амта,
Лыцкун диахумаруоу?
Ма абнаә ацең ахықуан
Абга дазыңшуама?
Анцәа имхәахаант, цьымшь еиңқуараа,
Еиғьын шәарт шәмизар,
Абри еиңш ала хумариала
Шәа шәытира калазар.
Нас уашьтан ииңақало!
Гурқоуп нас икало!
Иуниоит цьслымз ихба-ғбало,
Нас тәым уаа инықуало,
Иуниоит азын хьшәашәа,

Нас иара дылҗылоит,
Дагыдыршт Катерина,
Ичкун диахумаррыма?
Катерина уи дшылбалакь
Илхаштрын лгурҗа-цэгьа.
Нас амҗа аҗслымзра,
Ан лейиҗш лхы ааншьышьыхрын,
Аешья иенҗш дааиргубзыҗрын.

Абар хнахуаҗшып, хназызырҗып...
Сыҗсы аасшьап җытрак.
Москватәи амҗа шәнықусырҗшып
Уажәы зны мацзак!
Амҗа хара сашьцәа, сабацәа,
Издыруент уи, здыруент.
Уимсу баша исгуалашәарҗы
Сгу аартрысуент.
Зны исшәахьейт сара уи амҗа, —
Исшәарц сгу иҗамқуа...
Исхәарын абри сыгутыха
Аха уи хазцода?
«Шәизҗыишь ани амц шиҳәо» —
Рхәашт рнацәа нсықукны —
(җаны уи схәейтхәа
Иҗшзам уи са сзынҗы).
Баша амала уи дцәажәоит,
Ауааҗы иргуашоит.
Шәа ишышәтахыу, ауаа сашьцәа!
Слаҗырзыша шәаҗхәа сгыла
Сара ишәасхәо назыжәуазен?
Зегьы ирымоуп рхатәы гутыха
Са стәҗы заццатәузен?
Нак амарҗа!.. еиҗа еиҗуп,
Иаарласшәа иаашьтысхып
Сеихымца ухәа стәтынҗы,
Амца скып, инейхьысшьып,
Алҗа схалап инасхылҗны,
Исханарштырц сгурҗа.

Ауаа п̄хызцәг̄я ирбаша,
Ихъантоуп аитахәара!
Лымҗа итамҗаант ацәг̄я шаша
Ас икоу аҗсабара.
Еиҗа еиҗуп Катерина
Дзыкушәзеи, дабакоушь хәа
Сналышьтаҗшыр саахуцны.

Пугачев иашәа хәа инеиуеит
Ачумакцәа бна еикуарала,
Днепр аҗшахәа урт ава
Киевка иго амҗала.
Амҗан урт днарп̄ылонт
П̄хәыск рацәак зхымтца.
Лыблакуа алаҗырз рхыжжылоит,
Даануеит дгуак'уа.
Илшәу хахъеит, зегь матәажәкуоуп,
Лыхуда ихшьуп лкарзинка.
Лхучы дыцәа дылгудкылоуп,
Лнапы иакыуп лабакгы.
Ачумакцәа шылбаз еиҗштәкьа.
Лхучы даахылҗеит;
Ауаа халалкуә! Москвака
«Сызлацозеи»? — Днаразцаант
— «Москвакоу? Абри алоуп.
Бымҗа хароума?»
— «Аан сцоит Москвака,
Чак злаасхуара шәймоума?»

Капеикуак лыртеит, дқыць-қыцьуеит.
Агара лцәыуадаҗуп.
Иазылуазеи?.. Лхучы дабалго.
Митә ианияз ан рыцха...
Дцәыуа амҗа дныкулоит,
Дышнеиуа лычкун изыхәа
Чархәкуак аалхуоит.
Аарлахәа леааибылтоит...

Даара краамта, хушабга
Амҗа дықууп иҗышәо,
Лхучи ларей аҗла амҗа
Ианырхыргало маҗума...

Ларгуаҗшь абри ауп хушьарас ирымоу:
Лабырз нкаҗәо тәым җла амҗа ирхыргоит!
Аа шәымбо, абас ауп азҗабҗәә шәшыкоу,
Нас шәахьху солдат җшаара шәықумшәарҗ
Абри леиҗш җьаргы шәықумхарҗ...
Игуаауа зызгуаауа аҗак роуам,
Аҗны инармышьҗуа зыхьяз рыздыруам.

Ауаа рахь шәагьызҗаауазей,
Уи урт ирыздырам,
Анҗәә иахьирхууа изырух'уазей
Ларгы ргу далам...
Ауаа җла махуҗас иархуонт,
Аҗша ахьаслакгы,
Аиба рыҗҗа амра лыкуҗхоит,
Аха илнаҗом җхаракгы...
Аиба рыҗҗа илыкудырҗхомызт,
Лылаҗырзкуагы дырбомызт,
Ауаа амра рызхҗозар
Убри азы амч рызхозар.
Абас дгуакларҗ дзыкоузей,
Дзыхьязей анҗәә лашара?
Убри лыкнытә ауаа ирҗахьузей?

Ирзылузей рыҗҗа хшара?
Дҗәыуарҗ аума! Сызкухшаша!
Бымҗәыуан, Катерина,
Ауаа ирымбаант блаҗырзыша, —
Ичҗа быҗьсы иҗшәанза!
Бхы-бәы быҗьымшь еиқуара
Еиламгарҗ азыхәә
Шьыжьымҗанза бгыл, ашара
Кыр шагыу, ашьшьыхәә,

Бәы аазәзәа лабырзыла.
Алашыцараз ба бызбауада,
Дыбхыччарым азәгы дгыла,
Аңсы ашыап бгу тынхада,
Былабырз ахынза леуа.

Абасоун агурфа шышәпыло ижәбома!
Асолдат дыхумаруа Катрусиа дкаижът,
Днасыпдан илзгуамтеит, ла илхароума,
Ауаа ирбоит, аха ауаа дрыцхаршьом.
— Азбаб ианылзымдыр лхы ахычашьа
Дтахаант дапсам — рхәеит урт пшьала.
Аацдакра шәеацәышәыхьча; ижәдыр шәзыниаша,
Асолдат пшаатәыс шәыеншәымтан шәхала.

Дабаныкуо мшәан Катрусиа?
Агуара аандаф дыцәан.
Шыыжымтанза дгылан,
Дыццак'уан Москвака;
Днапшы-аапшит — азынра.
Адәы икусеит афартын, аңша,
Днеуеит Катерина,
Еглышыамкуа, шәцатәыкла.
Гурфа-цәгыа лыма!
Дгуагуо днеуеит Катерина,
Илбоит акы ацәаара:
Солдатымхари урт имфасуа?..
Лыпсы ахаара.
Иацәыуадафхеит лгу аисра.
Днарпыххылан инаралхәоит:
«Са с-Иван шәа дшәылазар?»
Егьырт: «уаф дхаздырам».
Алаф хәо иччоит солдатцас,
Усс дкарцдома:
«Аи, аңхәыс! Аи, ха харпяр!
Ирымжьо дыкоума».
Днарыхуапшит Катерина.
— Шәара ауаа, ауаа!..

Умтәбуан сычкун, са сыгутыха!
Икалалакь калаант ехьала,
Шьта сцоит — еихара җырсахит...
Издыруада ма сычкун
Иаб дысзыҗшаар уа.
Аҗшқа хуч уи днаимтдаршә —
Сынтаиап адамра.

Игьежы-хынхәуеит аҗша цәгьа,
Асы адәы иқунаргылом.
Адәы дныкугылт Катерина,
Лылаҗырзқуа лзынкылом.
Дааҗсагушьеит рыцха,
Лыҗсы лызшьома,
Енагь дтәбуарын Катрусиа —
Алаҗырз лызхома.
Днаихуаҗшт лыҗшқа.
Дкуабоуп лаҗырзышала.
Дкаҗшьхеит уи дышәтыцха
Шьыжкымтантә зазала.
Дааихаччеит Катерина,
Ихаамкуа дааихаччеит.
Амаҗ еиҗш лгу атҗә,
Акы убра инакушеит.
Ғымт дныкуҗшит дәышқуаҗьазра,
Илбоит абна еиқуара.
Абна аганаҗ мҗа казказра
Иадылбалонит җнык ацәаара.
«Хныдгылап, сычкун, илашьцарахт...
Икалап хнарышьтыр.
Хнармышьтыр атх зегь
Ххаагап ашәхымсаҗ.
Аҗны аангуара ханкыдиала,
Җацәап сычкун Ваниа!
Иабыкухари уахышьтало
Сара санумам?
Ауаа рахь умнеин, амарҗа,
Унеи сыҗшқа ала рышқа.

Игуаар ицдашт урт алацөгъа,
Аха хьымзъ удыргом,
Дуней аёы зегьынцъара
Иухыччо егьрызхэашам...
Атынхада сара рыцха,
Мап, исымам, насыпъ сымам!

Тэарта змам алагьы тыпък цъара иақушэонт,
Айбагы хаа-жэак лылшоит илпъшаарцы;
Ирпкоит, иршэиуент, псышыа рыртонт,
Аха усгыи игуак'уент, итцаауам ран лзы.

Ивасиа уи дышхучнатэу дыззымдыруада,
Дхучнатцы иагьихэом иара ак цъара.
Амфан ала зеишуа дызустада?
Егьзшыам, имлашыа тцламтца итэада ара?
Абар — ицламхэ хучкца ылгугу хахурша...
Насыпъ затцэык имоу — ицъымшь
еиқуарахонт,
Цашыцреи пхашьареи зегь рықухауент урт.

IV

Ашьха рыцдака арха пшзарае
Тахмадатас изышза,
Шэышықуса зхытца ацкца гылоуп,
Атцла ейлагылоуп, иттэаауп атыжаакца,
Зыткцеи зыкьи атцаа рыхшэылоуп;
Ицырцыруент атцаа тафыххаа.
Абар ашэапшь жэфан инхшылан,
Апъта инрылтцын амра нзаалейт,
Апъша аатасит; ишнаслакь еипъштцэкьа
Зегь хнатуент, уахыпшлакь лашароуп,
Шьтыбжызатцэык абна инылцит.

Адэышкцафьаз мшыи хасабла
Иаахнафейт асы шкуакца.
Абна хылапшыфы ифны дындэылцит

Днаџшы-ааџшырц, набакоу!
Асытәхәа еилафынтит,
Лашарак абоубо.

«Иубома аџшацәгъа шасуа!
Абна кынза хазнеуам!
Фныкахъ хаихап... Закузеи?
Ных, аллах, урт дрыкушәинт!
Дбоума урт зырццак'уа,
Аус рymoушәа.
Еи, Никифор! Унаџшындаз
Шкуакуашәа ак цәыртцит!»
— «Солдатума урт абакоу?»
— «Ишџоухәо нукуџсазеи?»
— «Иабакоу арџарцәа солдатцәа?»
— «Аа, абан, ашьхараф».

Лымацәагъ лшәымтцакуа,
Дкоууа дныкулт Катерина.
Амоскватә дигудырзувувала
Дирџхазар акухап рыцха!
Асолдатцәа рыџхъара акузоуп
Уи илдырзо уахынла.
Амџа цәвухра, ахџарахра
Днархысуа дџыџаха днеиуеит.
Егълышьамкуа, илышьаз лышьцит,
Лыџхзы ааџхъалхәеит.
Җыла икоу асолдатцәа
Ус лаџхъака наануеит!
«Сыхаара, сразкы шкуакуа!»
Рышка днеиуеит, дрыхуаџшуеит:
Реиҳабы дцит дыџхъагыла,
«Сыхаара Ванна!
Сыџсы злоу, бзна избо!
Иабыкуз мшәан са уахъсцәызыз?»
Иаџура днахьынхәлеит, —
Лара лышка дынхъаџшын,
ИҖы ишьхуа наирбахыит,
— «Закузеи мшәан, уџ узцозеи?
Духаштма Катерина?

Ма ус дузымдырма?
Усыхуаҗш сара, сылашара,
Уааҗшы сара сышка.
Сара сами — Укатерина!
Иҗумыцэтқан ушькылқуа!»
Длыхуаҗшуам, дыҗхентцит,
Абар уажәы днатрысуент.
— «Уаагыл сымхәен, сылашара!
Иумбон сара сшымтәыуа.
Сузымдырт ақуу, Ваниа?
Уаахьяҗш арахь, сгуатца!
Катрусиа шлаку анцәиньыс аха!»
— «Нак бныц, аҗхәыс газа!
Дысҗырыжәга амдыр хуаша!»
— «Анцәа срыцхашья! Ивасиа!
Нас абас сынужьюама?!
Агурага-жәа сутахьанеи!»
— «Дысҗырыжәга нак, шәзыҗшузен?»
— «Нак дыжәга хәа роухәома?
Аха избан, сылашара!
Укатрусиа хульҗазыла
Абахчахь иуцтыцлоз
Дыздутауа дзустада?
Саб бзна, сашья хаара!
Хара усцәымгылан.
Мацуҗыс са сузгылоит,
Иутахьу улахумарла,
Иахьынзаутахьу!.. Исхасырштып,
Уарен сарен ханхуаччара,
Уара уахьтә ахуч иоура,
Сцәарзганы сықухара...
Ои, сцәарзгахт — хьымзә духент!
Сцәа-сыжьгыгы зыбжьазуазен!
Са скаужьюент, сухоурштуент,
Аха дкаумыжьын, ма ацкун.
Дкаужьюама? Сыҗсы хаара,
Ишҗа, нас уцома!
Дуздәылызгап уажә учкун». —

Азура ааулышьтит,
Афныка дныфналеит.
Егьмыртцыкуа даадэылцит
Лхуцы дылгудкыла;
Дцэыуа-дхьы уи дыкоуп
Маалыкъ хуч рыцха.
«Уаахьяпш дуст, апшқа!
Дабакоу мшэан? Дцама?
Дыказам!.. аб ичкун
Мап ицэикит, дыбналеит!
Анцэа срыцхашья... Сыпшқа,
Шьта ишпжаузызури?
Шэарт дыжэга, асолдатцэа,
Ачкун хуч дшэымаэ,
Дыжэга ауаа халалкуа,
Деибоуп шэымбой, ачкун;
Днышэмыжкын, уахь дишэта
Ишэеихабу чкунас!
Днышэмыжкын!.. Са дкасыжьюент,
Иаб дышкаижьыз еипштэкья —
Дкзымыжкындаз уи анамысда.
Ахьымзэ ззымдыруа,
Сара икасцеит агунаха —
Ачкун дысхылцит,
Иузха ауаа рырччагас, —
Асы дныкулыршэит.
«Уаб ипшаараз уаагыла!
Са сыпшааит акыргы»...
Хшыодатцас абна днылалт,
Ахуцы адэы даақухент.
Дцэыуент рыцха... Асолдатцэа
Икарцозыз! — инеибарфит,
Ма абна хылапшцэа
Ибжы рахаргы цэгьазма!
Катрусна дцоит лшыапы хыркьякья,
Абна дылоуп дыгужэажэо,
Зны Иван дылшэи-пшыиуент,
Зны дынцэахэонт, зны дцэыуонт.

Абна днылкѣеит алашарахъ,
Даанаѣшы-ааѣшит ѣымткуа,
Абан азыткуа... дыѣеит;
Иара убра дааѣыхоит.
«Анѣѣа хазшаз сгу удкыла
Уара уоуп исѣѣа-сжѣу»!
Азы дынтаѣалт, аѣаа диаталт!..
Иааѣысымыст ак маѣзак.
Илыѣшааит Катерина,
Илзымѣшаазоз, дзызгуак'уаз.
Азыткуа аѣша нхыслеит —
Шѣѣа-мѣѣа хѣа егънымхеит.
Уи ѣшоума, уи ѣшаѣегъоума,
Аѣѣуа хнажѣжѣозар,
Уи ашоума, уи хъантоума,
Ан дыѣсуазар.
Еибаѣѣам — аѣура маѣѣуа,
Урт зан анышѣ дарѣаз.
Инхеит лыхъыз бзиа,
Инхеит уи лнышѣынтра.
Ауаа ѣегъахуѣуа ихыѣччалашт
Аиба хуѣы — тынхада:
Анышѣынтра гу иныѣуиѣсеит,
Илаѣырз аанѣасрада, —
Игу хуѣык еиѣуиѣѣалеит.
Аха иара, иара имада,
Дунеи тынхас хѣа,
Иаб димбеит уи, тынхада,
Иан диѣырѣит маѣ хѣа.
Хатѣ змам изынхазен?
Дзыргубзыѣ'уа нибода?
Тынха димаѣ ѣн изгылам,
Гурѣада имѣѣа инаѣозен...
Ихы-иѣы сахъа аѣ хаѣсахъоуп,
Иѣѣымшьѣуа урт еиѣуароуп, —
Изаѣузен? Дырдырѣу!
Ила, иѣѣымшь, иан ихылмѣеит...
Еиѣа еиѣын, иканзандаз!

Дцоит ашәахәаф Киев амқала,
Даатәеит сыҕсы сшьоит хәа;
Акуркан ихшьуп, ацкуи,
Куадыр зкум аеы дакутәоуп,
Абырг нак днаскъеигоит.
Дхучуп аҕшқа, — абырг иганаф
Амырхуагаф дхыркусуеит.
Исусаа ражәеинраала
Уи зегъы дырзаҕхьоит.
Шьапыла икоу, ыла инеуа —
Җара ма чархәык иртоит.
Азбабцәа — урт қасала
Аҗара ныкургоит.
Ахучы урт наихуаҕшуеит,
Егышәым, ишьапы егъашьам.
— Аҗымшьқуа иан илтеит —
Насыҕ, имоуп — еибырхәоит!

Абар каретак еинтәыла
Киевка амқа иқууп.
Ахкуажә дакутәоуп уака,
Нас лтаацәа, лхатца.
Аччиацәа рааигуара
Асаба харчыла иаатгылеит, —
Лнапы кьо аҕхәыс дигъхьон,
Иван днальдххылеит.
Иван илтоит аҗара,
Дҗашьоит ахкуажә.
Ах днаҕшын — даакугъежьит...
Дидыруеит, дацәыҕхашьоит.
Идыруеит урт алагуаҕшьқуа,
Урт аҗымшь еиқуарақуа,
Идыруеит, аха иаҗәеишьом,
Иара ишьа иахылцыз.
Ахкуажә дцаант иухьузези хәа
«Иван» — «дзеиҕш бзиахузези»!

Ափնանաхеит акарета,
Ваниа асаба найхачылт...
Ирцъхъазеит аңара ирыртаз,
Акрькоума, имацзоуп.
Амрагыларахъ рымѳа гуаѳа
Убри амѳала рѳынархеит.

ԱՔԻՅԻՅ

(*комедиоуп*)

Зегь ирѣиѣшу акакузам,
Зегь ирымоу мѣакакузам:
Азэы дхахэуастоуп, азэы ирбгонт.
Даеазэы ѣсымтэ лаѣшыла
Дуней симидонт дгыл ѣацэк збозар хэа ѣара,
Икырц, има дазцарц идамра,
Азэы амаца дасуа
Иѣаѣбариа деимитѣонт иѣнаѣы,
Ашышыхэа акуакьяѣ ахэызба
Иашья изих'уеит даеазэы.
Даеазэых, ихы итэушэа, ашышыхэа,
Дшэаѣырхаѣуа, —
Ацгу еиѣш мазала
Уаѣбал аанра дазиѣшуп,
Уаамта анааилакъ, нас иаразнак
Угуатѣа иалеитѣонт инапхыц.
Баша уимыхэан: урызѣых'уам —
Ухучкуа ракуз, ма уѣхэыс;
Даеазэы дбеиоуп, имал деигзом,
Уи иргыло уахуама дукуоуп,
Иѣынѣтэылаз ихы ѣхьеикзом,
Дгурѣа-гуак'уеит бзна ибаны,
Ашья илоу уи азы
Ѣака икеитѣонт зырѣашны.
Уи иаѣханагылаѣа рыбла тырхаха
Изырѣуеит акы мхэазакуа,
Асар ирѣызѣоуп, урт ирхэонт:
«Ушакуѣра, нак, амарѣа,

Ишатахыуггы убас акухап!»
 Убас акухап, избан акузар
 Анцәа дыкам жәфан афы,
 Аубу ишәықуу шәатәгуак'еуит,
 Ыанат хәа акы нырцәы ишәоурац
 Шәматаненуа шәара уи шәахәонт,
 Ыанат хәа акгы ыкам! Икам ыанат.
 Аца ижәбо са исгурфонт. Идырны ишәымаз:
 Ароуп иахыкоу зегь игуашәт,
 Ахәынтқар ыацәагы, афарцәагы —
 — Адам иҫацәоуп!
 Сара сзакузен?
 Шәзырфы абар, ауаа халалцәа:
 Мешак азгы, нас аха ансымоуггы
 Сара сыгуленуеит, чара зуеит,
 Срыцхашәшьома, шәгу хынхәуама!
 Анцәанныс исаҳазом.
 Ускан шәмыхәхәан, са стәоуп изжәуа,
 Ауаа ршыа сара изыжәзом.

Абас схуцуа агуарҫ бжъараф
 Ақныка снейуан нак сыбжъала,
 Ачарахьтә саауан, сашьын афы,
 Схуцуан, сназаанза сыфны.
 Ахучқуа сымам сыфнафы,
 ҫхәысгы снейр дсацәхауам,
 Тынчроуп, ыанатуп сгуафы,
 Жәабааҫсык, сгуафы, сыфнафгы исаҳауам.
 Зегьынцъара анцәа ишихәароуп.
 Абар снышьталт сыцәарц,
 Фыла зқьаф кацоу дышҫацәоу,
 Ицаркумпыл уи абзарбзанхы,
 Уиазыхәа иҫацагы иркәацәуам.
 ҫхыз ухәентхәа цышьбатәупей!
 ҫхызла избеит уа сахьцәаз,
 Зхы зтәызгы афы дашьрын
 Ауриа кацъбенгы курышьк итирын
 Избаз амитә алабәртаз.

Иафыстаарами нас ари!
 Атәархыстақау, ақуара хықуқау,
 Абнаршәырақау,
 Адгғыл тхәаа цаулақау,
 Адәы шшарақау,
 Абна җарақау
 Ирхыпһраа инеуазшәа збент ауарбажә.
 Сара уи саштан сфыруа,
 Саштан, адгғыл цака иныжъны.

Бзиала адгғыл, бзиала афсабара,
 Лахыцәгҗа атәыла, згу мбылзо!
 Сара сгуакра, сыфсы ацара,
 Исцәах'уент афҗаф уафы имбазо.
 Уара рыцха, с-Украина,
 Аиба тынхада,
 Афҗакинтәи са сфырны
 Сааилап арака уфцәажәараз.
 Ашьшьыхәа нуасхәарц сгу иалоу ажәа,
 Ишеифу акы соухәарц уа хнеицәажәап.
 Цхыбжәонла сара сыжәпаза
 Цака азазиҗш скатәалап.
 Хгурҗа неибәхәап, нас хнеицәажәап,
 Амра шаша фәгылаанза,
 Ма уфәцәа фарақау ашацахәа
 Хаҗа гушҗыла ижәлаанза.
 Бзиала, бзиала сзааз сан,
 Уара арыцха, афхәысеиба!
 Идырны нумаз, азыкы,
 Аиаша ахыкоу анцәенфәоуп.

Хфыруа хнеуан... Избоит — аацәылашоит,
 Ажәфан афәцә амца акызшәа,
 Амра игыло иафымлашен
 Акарматҗысгы абнаршәырафә.
 Афша нықусуент җшьаала-җшьаала,
 Адәқау, акаршәрақау фыртзом;
 Азқау рхықауфә, атхәа бжәрафә
 Ахаскын игыло иацәазоуп.

Аеыларку игылоуп абахча махутажәпа,
Ачандаркуа гылоуп ичапшыошәа адәәфы
Гуртынчла иацәажәоит урт амхы.
Абартқуа зеггы аҗсабара зеггы
Ипшза сирны итаҳәхәоуп,
Ииацәаза аеакуабонт
Заза ссала, уахынла иахәо;
Адуinei каленижътеи аеакуабонт
Амра игылауа иаҗыло...
Икам хәаак ари азы.
Икам хәаак уи итәарцы!
Ари азәы акацитом,
Мамзарггы уи ирбгом...
Убасоуп абарт зеггы... Нас сыҗсы.
Узыргурҗо закузен уара?
— Сыҗсы хлаҳәада,
Акызламаз узыртәыуазен ара?

Иугурҗода, уаҳа нумбазон?
Ажәлар шгунқьуа умаҳазон?
Унапшишь, уеитанапш са сҗыруеит,
Сахысуеит аҗта иацәа харакы,
Атәреи агубҗани уака икам.
Жәлар рыччабжьи ртәыуабжьи уа иуаҳашам.
Абар унахуапш җанат хәа инужьуа,
Ахымхуа ихарҗоу акуршә ахышәырх'уа,
Ицәа иадкылан иахьырхырхәо.
Убома ирымам шьататәык
Атауад җарацәа ршьапазы,
Җхәысеибак анака,
Лцәа дтырцонт
Аҳазаз, лычкун рыцҳа
Дацла дҗархәеит, зда длымам лычкун затә,
Дзыкугуз'уаз уи иакун... солдатра дыргоит!
Избан акузар имацуп ар! Анака,
Аанда авараҗ ахуч баба амла дынтәоит,
Уи нанггы апан иҗы дматцупуп, ача лырх'уеит.

Анака иубома! Аблакуа! Аблакуа!
Шәыезхышәтзеи ус шәара?

Шәзымканзәзеи шәа шәышхучкуаз,
Ма лабырзны шәызкамтәазеи тәка?
Хатда длымам, азәы агуарабжьараф
Абыда илоуз ахшара дицрыхоит,
Лани лаби мап лцәыркит,
Дәәзәгы уи уаха бааи хәа ләиңәом;
Ачиацәагы лцәыбнолоит; разкыда.
Арткуа гуеитом абена хыда:
Рыху ытхны ижәуеит ихууцәа,
Ирацәаны ижәуеит, амач зтахыда.

Ибома мшәа, аңта далышны анцәа?
Халабырзи хара хгуакреи?
Ибозар калап уи дагыхахуоит,
Уаф шәала икуабо, акрызхытуа,
Абарт ашьхакуа шәахуо акара.
Уара тынхада, сыңсы арыцха,
Уареи сареи — изцәымцо гуакра.

Хушәык ыжәны, уи хәаршыны,
Хәцәарц хныкуиап асыңсаф,
Ус хизхуцуа уа хәхыцәо
Абас хнаиазцаап хыхь анцәа:
Арака икамкуа апалачцәа рхабарк
Лассы икалома аңсабараф?
Уца уңырни, сзыргуак'уа сыңсы,
Ига уахыцо, арыцхареи агуакреи,
Урт рөызцәеи, дарей уареи еицшәызхәит,
Бзиа шәеибабон. Урт рнап гуаккуа
Уара угарартон. Иума уца уңырни,
Жәфангу икуца иңсакья!

Адуней еикуатәахаант илашыцаза,
Амцабз ыкулаант иңыр-иңыруа,
Ауаа рыбаф ихнафәант адгыыл иатцәара,
Амаң цәыртәант иблакья!
Уара усымамкуа ус цәара
Сгу стәах'уеит уафы имбазо,

Съырны сашьталап нас цанат,
Адгьыл аҗацәахь цара избап.
Бзиала хэаны дырфагь сара
Сахыңыруент садгьыл харагы,
Исзыхамтароуп сан лныжьра
Хыбра змам аҗнаҗы,
Еихагы ихамтароуп сара сзы
Ақуршә-царшәқуен алабырзи рбара.
Съыруент, сңыруент, аңша асуент,
Саңхья ишьтоуп асы шкуакуаза,
Сыкуша-мыкуша бнароуп, измахроуп,
Накуоуп, накуоуп, игуақаруп,
Уаҗы арака дызбом, уаҗ ишьта аным
— Ауаҗы ишьапашьта мҗацәа...

Сара исаҗоугьы, сара исаҗамгьы.
Сшәҗырцуент зынза! Сшәзааншам сасра!
Шәыцқуа еилашәца, чара жәула!
Уртқуа сақашам уаҗа сара.
Сыңсы танацы сымацара —
Цәартас икасцап асымацара.
Алабырзи ашьен зықутәам
Тәылак шыкоу аңсабараҗ
Еилшәыргаанза идырны шәара
Уанза сыңсы сшьароуп сара...

Аха исаҳант нас цьарантә
Иҗбарҗьаруаз бжык агугуахәа,
Адгьыл аҗаҗ снаҗшит!..
О, ак иаңсам ауаҗ хылц!
Уабантәаан арахь? Икоутцозен?
Иуңшаауазен уара арака?
Адгьыл аҗаҗ? Мап,
Исмоузаап сара ыцәахыртак
Ажәҗанаҗы... сзыхдыркьозен?
Сызгуакрызени абас сара?
Зәыр изызума арака цәҗара?
Изнапы хьамтада абарт абра

Сыџсы наган сгу итаџазхэаз?
Амца шыра сгу азырблыз,
Схуцырта зырџсаџаз,
Алахэа реиџш изырџрыз?
Сзыхџаз сыздырам, сдыргуак'уент,
Сдыргуак'уент цэгъала.
Сгуакра санбалгой?
Сыџсы нхарушь уанза?
Исыздыруам, избом блала.
Адамра тшэа итазшэа
Аеарцасит агуаџара,
Аиаша рбарц азбартацэгъаџ,
Иџсхэаз гылент хентахэара.
Урт — ишьымкуа, иџсымкуа икоу ракум,
Хырџиара иашьтоу азбартацэгъаџ,
Мап, урт ауаа рыџсы тоуп.
Еикуџах дачла иџахэоуп,
Ртыџера итыргоит ахьырцацэа,
Зхарамфа икаркы итадыртэарц,
Егырт уака акартоџа иацоуп,
Избан, изыхџазен абарт?
Анцэа идыруент зегь зкыу,
Аха изгуамтар калонт ари закуу,
Абар ауаџыцэгъа адамыџ зну —
— Адач ишьоу ирхэазонт,
Абар абрагь ицэа дантырца
Аџахэа ихаџыцкуа идирхэазонт,
Иџыза макъана зыџсы тымцыц
Иџсы атыхра уи дашьтоуп!
Урт рыбџара акы злымшо цэгъала
Дачла ишьахау еилаџах,
— Дгылоуп аџсабара ах, ахакуитра ах,
Ах — дамыџла адырга зну.

Уи дахьгуак'уа ихы дахашшуам.
Акартоџа ихырхэарц знымзар-зны,
Уи дцэыуам, нас дгунџуам!
Ахалалра амца игу знык иарџхаз

Бзанты ихьшәашәом, инхоит ишыпъхаз!
Агьыл пьштә змаз ухуцра згада?
Бзна ибаны, иуаазоз агумшәа ухуцкуа,
Изутада сфыза, урт зутада?
Мамзар иуцәахыма угуафы итацъгуа?
Ох, нумцәахын сашьа, икапъса ицәырган абра,
Ирзхап, ирзыфьап, ирылцып уафра.
Иабанза гуакроу, уажәшьта иазымхо?
Иазхоит, назхоит, ахьта духеит,
Ацаа икоу ахшыф арфыхоит,
Сфьыруа снеиуан, адгьыл еикуатәахон.
Сгу тыпъсауан, сыхшыф ыцәон.
Санпшы фнык збеит амфа агутаны,
Қалақьын — уахуама шәкыла ифычан.
Азцеипъш — ақалақь агутан имфашьо
Игуакъхаз асолдат неифеиуан,
Крыфа-крыжә ршьапгы иашьан,
Дачла ишьахан урт ахьнеиуаз.
Сыпшит дырфагь хара нак, —
Атыша ицоушәа адәышша агутан
Азбаараф ишгылаз збеит қалақь...
Уи нахажьын афтеипъш еикуатәаза
Анаку леины ихьантаза,
Сфьырны снеит уи акынза,
Қалақь дун иахьынзаказ...
Уи ма итырқу қалақьын,
Ма инемец қалақьын,
Мамзаргы издыруада урыс қалақьзар,
Уахуамай хани уака игылоуп,
Мгуацәадураагь уа ирацәоуп,
Ихуартам пьацхақ арака нубашам.
Иааиләшәшәуан... Абар амца,
Мцала ибылуан зехьынцъара,
Даараза сшәеит саргы.
Ура, ура, ура, — хәа, — зегь рыбжьы гон.
— Шәыстыхә! Агазацәа, шәхагахама!
Шәзеигурфьо закузеи ара?
Шәахьбылуоума шәзеигурфьо шәара?

- Апарад имбацзаап ари ахахула!
- Апарад имбацзаап ари ахахуп!
- Иахья дненфеирц абра!
- Дабакоу иара уи акьянцья?
- Абан дахьыкоу ахан ае!

Снарыгутас-аарыгутасуа снеиуеит, — дызбейт
сқытантәык,

- Итабуп схәейт, акалеи хәынцәра игу иаман.
- Уабантәаан арахь? — ихәейт сгула
- Украинатә! Иуздырзомей
- Арака ирхәо абызшәа. Ус иасхәейт
- «Мап, издыруейт уи сара,
- Истахым акумзар ахәара». Ус ихәейт:
уарныгыуп уара!

- Сара издыруейт зегь рыфналарта:
- Икасцап иутахызар ахан ахь уфналартә,
- Сара арака салоуп аматура,
- Идырны иумаз амала, хара ихәмоуп ацара,
- Маатыбжак ушәароуп уамейгзакуа!
- «Ушакуцра нак, амзанра,
Акьяла-цъала!»

Уафы симбазо дырфагь сеитакалт.
Снеиуан сеыбзатәо ахан ду ахь.
Злыпъха хәуша, ари шпъаказ!
Изеипшроузей насгыи цъанат абракоуп,
Хыла ифычоуп зегьы,
Ачанах рыбзацәа! Абар дахьыкоу иаргыи, —
Уафоук — иеыргуаан даацәыртцит,
Уи дивагылоуп иганахь
Лзара твухаа — ах ипъхәыс,
Лшьапкуа хухуаза ибахьан,
Ирфоу кукубааушәа ифахьан,
Дгурфа-гункьяуа есқынгыи,
Илыркуац-куацуан уи лыхгыи.
— «Анцәа ртыпъха хәа изфыз ари лакузаарын,
Хлахәацәгья змаз бара!

Сара хшыфдагь ари акьанцъа дызбаанза
Җьышә цагула уи дзырехуоз,
Ирхәоз ажәа сара ихастдон.
Сара хшыфда! Сеитцакуакуа!
Аурыс ақбаадаф иифыз агура згент.
Аурысқуа ирыфуа нас узлафхьарызен
Ирхәогьы агура злоугарызеи?»
Анцәа инафс икоу аберцәа роуп,
Хьы разынла ифьчоуп!
Хәатдас ичакхны урт аазоуп,
Рзамфа җыслоуп, рымгуа шәпоуп.
Афхзы ирылцуа агурфа рымам,
Ауаа дукуа рзаангуа анеира нашьтоуп.
Агурфа ркзам урт ирфасыр,
Мамзаргы ирархәар «мех шәймоуп»
Зегьы рзеиҗшуп: мацк акузаргы
«Мех» абжа рызхоуп, ма имашәыршәа,
Аангуа изнеир — адукуа ркышәәф,
Цәәбуак иқула, еивцагыла.
Рыбз акуакуа зынзак иҗтәазшәа
Акы азымхәо! Ах дбарбаруеит,
Алаку иафызоу ах иҗхәыс
Дыҗсаатәушәа аҗсаа рыбжъара
Дкаҗа-чаҗоит, лгу тгурҗәауеит.
Инеифеиуан афьцъагь даара акырза,
Аты җшқа сахъа рыҗаны икуазза,
Мажәәала акы еибьрхәон,
Хара инафуамызт ажәа ирхәоз.
Икалап: аҗсадгыыл атәы рхәон,
Насгы, ачын фьщ азбаху азыхәа,
Ма ирхәон фьщла анбашьра аеазыкатаратәы;
Уи ашьтахь фымтзакуа ах иҗхәыс
Акуардәәфь дненины днықутәеит.
Избон: ах дненины днагылт,
Иренхәаз азәы наҗхъа,
Итацкум рацәа акуақхәа
Дзыдгылаз изамфа дафасит,
Дзысыз рыцха изамфа ишьшьит,

Нас еитцбыз имгуа дтасит,
 Имгуа абжкгы геит, зымгуа дасыз
 Итацкум рацға дасит,
 Уи иеитцбыз ижәфабжкыара, уи дизбасит
 Иатцкыс еитцбыз, уи — уи иатцкыс еитцбыз,
 Зеггы иреитцаз — дрысуан еитцауаз,
 Зынза иреитцбыз ашәхымц днахыпҗан
 Аулица дыфны уи днаныпҗалт,
 Адин змамкуа инхан икоу
 Дыпшааны дисуан азә дахыкыз.
 Изысуаз матанеуан,
 Изысуан... урт шҗахәхәоз.

«Җах дыгулеиуеит, дыгулеиуеит җах!
 Уара! Уара! Ура-а-а» хәа.
 Сахгылаз сызхара са сyczчеит,
 Саргы акырза сдырхәацәеит,
 Сгу набартә ашарахь инеихон еипҗш,
 Абарткуа рцыхуа пцдәеит;
 Амала изысуаз ауаа цъара-цъара
 Акуакь лашьцаракуа рҗы игункыуан,
 Ах изыхәан итыцуан рцәа
 Игункыуа ихәон хыхь анцәа,
 Ччапшыын, лабырзын! Нас убрахь
 Ақалакь сналалт еимыздарц сара;
 Атцхгы мшушәа икан ара, сырзыпҗшуан дара, —
 Аханкуа, ахан дукуа.
 Аз тынч ахыку зегь,
 Акуара зегь чапҗан хахәла,
 Сшанхазшәа ицъасшьон!
 Излакарцазеи абарт зеггы
 Азбаара иказ тарбаны,
 Ауаа ршыагы катәеит хәызбада,
 Шака ицъашьатәузеи!
 Егырахьтәи аганахь — абаагуарен ауахуамен,
 Игылоуп агур еипҗш ицарза.
 Унапшыр ицәыршәаганы иубоит,
 Асааткуа ашәа рхәоит.

Абар, избеит са санхьяпш,
Лашак неиуан ифны, шьяпшынцала
Абаху ацкьонт насны!
Куадыр ақум, аеы дакутэоуп,
Магэак ишэуп, изакузен,
Хылпа ихам, быцькуак ихы накуршоуп.
Абар, абар... иеы днахыпап.
Ае накутэаз инапы наирххент,
Дызбоз ихэарын: «адунеи дажэларц игуапхеит!»
Нас абри дызуста?
Абар сапхьон гуаныла,
Абаху налпказ ақыра.
«Актэи изы ақбатэи»
Иаргылеит абри еипш ахымзаах.
Уажэшьта издырит ари закуз:

Уи актэи хэа изфыз
Ха хукраина ацэа итызхыз иоуп,
Ақбатэи — уи зынзак налгаз иоуп.
Ашьцэа! Ашьцэа! Ауаажьыфацэа!
Шэфыцьагь шэызхара ыфоуп.
Ауаа цэшэырхэит. Нас ижэгазен
Шэанцоз адамра ашка?
Гурфала сеицатэын сеиқуных.
Сапхьазшэа избон арака
Украина атоурых!
Сгылоуп сеилашэуеит...
Абжы ныцдак ашышьыхэа, убаскан,
Ергьхэа ашэа ахэон
Уаф нимбоз бжык арака.
Глухов ақалақь акнытэ
Ар неиуан рееибыта
Ахэааф атабиа картарцы,
Сара срышьтит
Аказақцэа сыта
Ахтны қалақь ахь мқапгафыс.
О, анцэа уара зыгу шацо,
О, ах, уара ак напсам,

Ах шәиңхыыз, нашак злам,
Уара енагь, зхарафа змам.
Ирзааугазен арт аказакцәа?
Азмах туртәаант,
Урт рыбаққуа рыла,
Урт рхуамцқуа, зыңсы злухыз мчыла
Уасхырс иата ақалақь ургылеит!
Абахта лашьцарағ сара
Агетман, — ахақунтра змаз —
Млала сушьуеит уара.
О, ах! О, ах! Акапдан сышьоуп сара,
Анцәагы ханғыригом ҳара,
Уаргы капданла усыдәахәалоуп
Бзантгы ара.
Са исцәыхьантароуп
Арака Нева ахғырра!
Украина — акыр ихаразоу,
Уажәшьта укумизар калап аңсабарағ...
Анцәа сишьтуам акумзар
Сғырны снеины снахуапшуан,
Икалап Москва зынза уаблызар,
Днепр азгы ужәнацазар,
Амшын ахь уама уагазазар,
Акурган дуқуа зынза иарбгазар
Хгу катцага, анцәа, соуңшәыл,
Хрыцхашья, анцәа соуңшәыл».

Зегы ааиқутәеит ашышьыхәа. Снапшуан сара:
Апта шкуакуа ихнафон хара
Атықша пьштәыла ажәфан, аптағ уака
Зны шәарахтдас бжык гауан.
Уи птазамызт, цыс шкуакуан,
Птадас аеыларку таказа
Абронза лых ах инеихахан
Абас ахәеит:
«Ауақжыфақ, уара амат,
Уаргы саргы хайдәахәалоуп!
Уака нахьхьи цьаханым ацәгьағ

Анцәа дахтәахып дыхфаны —
Убла зхарамфакуа дрымбартәы.
Х-Украина халцан — хдәыкулеит,
Амла хак'уа хшьапы хыркьякья,
Тәым дгьылк ахь сыла ихфәу.
Хахуда җканы наххыухыз ацәа кьякья,
Изахны нумоуп аача шәпала,
Иургылт ақалақь,
Ифьщу дгьылкаф, унаҗшишь:
Игылоуп аханкуеи ауахуамакуеи!
Угурҗала уажәшьта уара апалач
Ишәну! Ишәну уара!»

Аҗардеит, аеаҗсакьент,
Амрагь фагылеит,
Сара иҗасшьон сахьгылаз —
Насгы шәон гуаныла.
Аҗарцәагь неилас-ааиласуан,
Иццак'уан усура.
Амфа еиҗыларта агута,
Таалым кардон, асолдатцәа.
Ахәсакуа аулица җацәкуа ирныла,
Ицәалашьшьза инеуан иццакы,
Афнынтә ицомызт, афныка ицон!
Уахынла шаанза аус руларц,
Ирфаша чак дырхаларц,
Ран иралхәон аус жәула хәа абас.
Сыбҗа нарку, скуитза
Сгылан схуцуа, сеиҗахуцуа:
«Зака җабаала ачархәкуа
Ажәлар ироуазеи есымша» хәа.

Абар инеуан иццакы
Асенатаф афра иазкыу,
Рыжәла накуф, нас җартышан
Рашьеи раби ирцәыргашт.
Урт рыфнудка са сгулацәак
Җара-җара сылаҗш иҗашәонт,

Ражәа хыржәоит урысшәала,
Иччоит, ртаацәа рзыхәа ицәхауеит,
Ианхучкуаз иахьрымтаз анемец бызшәа
— Абар уажәы, ирхәоит, хқанзауеит.
Атырбелкуа! Атырбелкуа! Сабгы издыруада
Ижәзацә нага ауриацәа иритазар.
Аурысшәа урт ирәитаазар.
Украина! Украина!
Абар изеиҗшроу уҗацәа,
Какацс нумоу аҗаракуа,
Ачернила зыкутәоу дара,
Москватә цәаакырак дара ирытоуп,
Анемецтә парик урт ардагуонт,
Утәыуа, Украина!
Ахылт дызмам, тынхада!
Снахуаҗшырыма нас снейны,
Ах дахьтәоу ахан ахь,
Икартозеи уака? Нас снейит:
Хатыр лыкута дгылоуп ашаку дасуа,
Акуакушь арбаҗ еиҗш лцацха рчы,
Уи дахьгылоу ибла ркяхәны
Дыҗшуеит ашәахь деихачы.
Абар иаимкҗеит ашәкуа —
Зтыҗра итыцыз, — амшә еиҗш,
Ашышья-шышыхәа еихигон ишьапкуа:
Дкуазза дчитеи, диатәахазаап,
Уи аҗыҗәра иахароуп,
Иижәыз дархәацәон. Ибжы еитыхны даныхәхәа
Мгуацәа дураахь —
Нас иаразнак урт зегы
Ицеит адгьыл иныташәкуа!
Ибла харшаланы илахь еикуитцеит,
Иқыҗқыҗыит иаанхаз зегы,
Аапкра изаазшәа дрытакҗеит,
Дызиаануаз бжыла дрыкуцәкҗеит,
Нас уртгы нытапкеит.
Дырфагь иҗынейхеит дызиаануаз рахь,
Уртгы цент иныташәкуа.

Нас — имацуца рахь —
Имацуцаагы ныцашәкуент.
Асолдатрахь уи данней — урт арыцхакуа
Икьит, иҗызит,
Адгьыл иацәахзеит. Акаамет ззырхәоз
Адуеиаеҗ икалеит!
Снаҗшуеит икаларызен хәа,
Уаха игу итаз гуастарц
Ари сымшә җшқа, дгылоуп уака,
Ихы икужьуп.
Изара елгам. Иабенцәызи амшәҗшра имаз?
Ацгуҗшқа дафызахеит — дьччархухеит зынза!
Сахьгылаз сьччеит иахартәы.
Сьччабжь аниаха убас дькукааит, —
Аха сшәан иаразнак сырханы
Ацәа салцит...
Абри еиҗш
Икааметыз җхызла избеит!
Цәгьаза иччархуп уи еиҗш збауа,
Агумхацәен афьжәцәен роуп.
Ицшәымшьан сашьцәа бзнакуа, соуҗшәылцәа,
Исхәаз хуцны исымхәеит,
Уи сахьцәаз җхызла избеит.

8 июль 1844

А Х Қ У А

Адакьакуа

А ж ә и н р а л а қ у а

Ауаснат ажәа.— <i>Еит. Д. Гулия</i>	9
«Сан сара сзы дныхәазомызт».— <i>Еит. Д. Гулия</i>	10
«Уитдамшыцын уара абейа».— <i>Еит. Д. Гулия</i>	12
«Амра ташәоит, ашьха ашәшьы рхафәоит».— <i>Еит. Л. Куц- ния</i>	13
«Ои, сзатәуп, сзатәуп сара».— <i>Еит. Л. Куцния</i>	14
«Арха итбаароугь».— <i>Еит. Л. Куцния</i>	15
«Акы ейбырхәоит атлеи цъшеи».— <i>Еит. Л. Куцния</i>	16
«Зны ханниар хартә фафхәа».— <i>Еит. Л. Куцния</i>	17
«Шәеидышәкыларушь дырәегьых зны?».— <i>Еит. Л. Куцния</i>	18
«Украина сынха, са снымха».— <i>Еит. Л. Куцния</i>	19
Лилеиа.— <i>Еит. Л. Куцния</i>	20
Хы-мәакы.— <i>Еит. Б. Шынкүба</i>	23
«Иухъзеи мшәан, узренкуатәазеи».— <i>Еит. Ш. Цәыцьба</i>	25
«Афша-цәгьа хага, афша-цәгьа цагьа».— <i>Еит. А. Цьонуа</i>	26
«Цәтазара ыкам. Зегь гурәоит!».— <i>Еит. Ч. Цьонуа</i>	28
Аафын хулбыгәха.— <i>Еит. Ч. Цьонуа</i>	29
«Ицәоит амшқуа, ицәоит атққуа».— <i>Еит. А. Афьынцәал</i>	30
«Ихы абейгари, дабацари».— <i>Еит. Гь. Гублия</i>	31
«Изжәуам ауараш, ацха».— <i>Еит. Вл. Анқуаб</i>	33
«Зных ихьатәуейт абырг иажәра».— <i>Еит. К. Ломиа</i>	34
Ачерницәа ргимн.— <i>Еит. Гь. Гублия</i>	35
«Ирзызуазеи сыцьымшь-жәпа ейкуарақуа».— <i>Еит. И. Царба</i>	36
Мариана хуч лахь.— <i>Еит. Гь. Гублия</i>	38
«Амагу сышьам, исышьазар».— <i>Еит. Ш. Цәлиа</i>	39
Афхыз.— <i>Еит. Ш. Цәлиа</i>	40
«Са сзыхшаз сан дбеиан даара».— <i>Еит. К. Герхелиа</i>	41

საქართველოს
საბავშვო ლიტერატურის
და პოეზიის გამომცემი

«Ишьқырны азиас амшын иазнеуент». — *Еит. А. Цоенца* 42
 «Ицъасшьоит. Аха сабацари?» — *Еит. Б. Гургулиа* 43
 N N. — *Еит. Б. Гургулиа* 44
 «О, ишцастахыу срықуцъшырц». — *Еит. П. Бебиа* 45
 «Ацэкурцъақуа ацэа иалоуп». — *Еит. Н. Куцъниа* 46
 «Анцэа исицаз аразкы ааыза». — *Еит. М. Миқаиа* 47

А поемақуа

Кавказ. — *Еит. Д. Гулиа* 51
 Катерина. — *Еит. Л. Куцъниа* 56
 Ацъхыз. — *Еит. Қъ. Агумаа* 78

Тарас Григорьевич Шевченко
 СТИХИ И ПОЭМЫ
 (на абхазском языке)

ტარას გრიგორისძე შევჭენკო
 ლექსები და პოემები
 (აფხაზურ ენაზე)

Аредақтор Б а с а р и а Ш. К.
 Атехредақтор Хахмигери М. Д.
 Акорреқторцэа: Папба Т. С., Ашьхараа Т. С.

Аус адуларазы ирытоуп 29.I.1963 ш. Акыцъхъразы
 анапы ацэаеуп 11.II.1964 ш. Ақъаад аформат 84x108^{1/32}
 6 кыцъхъ ббъыц ыкоуп. 3,5 атыжратэ хыцъхъазара
 ббъыц. Азаказ 573. Атираж 600. Аху 22 к.

Қырцтэылатэи ахадаратэ полиграфтыжырта
 В. И. Ленин ихъз ахыу Акуатэи этиполитография.
 Ақ. Акуа, Ленин иул., № 6.

69 5/28.

Аху 22 н.